

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Resim Anasanat Dalı

UYKU RESİMLERİ

Elif BEYAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Resim Anasanat Dalı

UYKU RESİMLERİ

Elif BEYAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

UYKU RESİMLERİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi ASLI IŞIKSAL

Yazar: Elif BEYAZ

ÖZ

Uyku kavramı, bilimsel bulgulardan önce din ve mitolojiyle açıklanmaya çalışılmıştır ama yine de gizemini yitirmemiş ve yüzyıllardır pek çok farklı sanat alanında sanatçıların ilgi odağı olmuştur. Uykunun ayrılmaz parçalarından olan rüya da ona eşlik etmiştir.

Uykudaki insan yüzünü ve düşünce oklarını kendisine çevirir. Gündüz bilinci açık, durumu uyanık gözükür ama ayakta uyuyan insan ise ne kendine dönebilir ne de rüyalarına. Uykudayken kişinin bilinci tam kapanmaz ama tam bilinçlilik de söz konusu değildir. Bilinç berrak bir şekilde devreye girdiğinde ise "uyanıklık" halinde olan kişi yargılarıyla donatılır. Bu yargılar çocukluktan, yuva dediğimiz ilk öğretilerini, deneyimlerini yaşadığı yerdeyken oluşmaya başlar, ardından insanın kişiliğini oluşturur. O öğretilerle karakteri oluşan kişi ise uykunun zoraki olarak okları kendine yöneltmesi dışında artık kendinin çok farkında değildir. Bu noktada uyku bir başkaldırı göstergesi olarak ortaya çıkar. Kişinin tam uyanıklık ve bilinçli gözükür lakin bir tür bilinçli bilinçsizlik yaşadığı anlarına karşın; sözde uykuda gözükür ama bir tür uyanıklık hali olan, bir varoluş pozisyonu doğar. İnsanın varoluş kaygısı, uyurken sergilediği tavırla sembolize edilir, uyanık dünyada gün yüzüne çıkartılmaz. Bu çerçevede süreç içerisinde üretilen çalışmalarda uyuyan bedenler, pek çok yargının bittiği noktada kendi içine döner, gerçeklikten uzaklaşarak rüyalarına yüzünü çevirir.

Bu tezin amacı uyuyan bedenleri resmederek; uyku, rüya, bilinç, özne-nesne gibi kavramları çözümlenektir. Bireyin iç dünyasının haritasını düşler ekseninde anlatmaktır. Jung'un kolektif bilinç olgusunun bir uzantısı olarak yaratılan 'kolektif uyku' kavramı irdelenecektir. İnsanın kendi iç dünyasını tanımlayan bu kavramları açıklayarak, sanat alanından ve ona yardımcı alanlardan yapılacak olan araştırmaların eşliğinde; bireyin uyku, rüya gibi kavramlarla diğer bir yanının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uyku, rüya, ev, bilinç, çocukluk.

SLEEP PICTURES

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi ASLI IŞIKSAL

Author: Elif BEYAZ

ABSTRACT

The concept of sleep was tried to be explained with religion and mythology before scientific findings, but it still has not lost its mystery and has been the focus of attention of artists in many different art fields for centuries. The dream, which is an integral part of sleep, accompanied it.

The sleeper turns his face and the arrows of thought towards himself. A person who is conscious during the day and whose condition seems awake, but who sleeps standing up, cannot return to himself or to his dreams. While asleep, one's consciousness is not completely closed, but there is no full consciousness either. When consciousness comes into play clearly, the person who is in the "vigilant" state is equipped with judgments. These judgments begin to form from childhood, in the place where he lived his first teachings and experiences, which we call home, and then form the personality of a person. The person whose character is formed by those teachings is no longer very aware of himself, except that sleep forces the arrows towards himself. At this point, sleep emerges as a sign of rebellion. Despite the moments when the person appears to be fully awake and conscious, but experiences a kind of conscious unconsciousness; A position of existence is born, which appears to be supposedly asleep but is a kind of waking state. Man's existential anxiety is symbolized by the attitude he displays while sleeping, and is not brought to light in the waking world. In this framework, the sleeping bodies in the works produced in the process turn into themselves at the point where many judgments end, turn away from reality and turn their faces towards their dreams.

The aim of this thesis is by painting sleeping bodies; to analyze concepts such as sleep, dream, consciousness, subject-object. It is to describe the map of the inner world of the individual on the axis of dreams. The concept of 'collective sleep', which was created as an extension of Jung's collective consciousness phenomenon, will be examined. By explaining these concepts that define one's own inner world, accompanied by research

from the field of art and its auxiliary fields; It is aimed to reveal another side of the individual with concepts such as sleep and dream.

Keywords: Sleep, dream, home, consciousness, childhood.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	iv
GÖRSEL DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: UYKUNUN SERÜVENİ.....	3
1.1. Pasif Bilinç/ Bilincin Uykusu.....	9
1.2.Yere Çarpmamışların Düşleri.....	12
1.3. Ev Halleri.....	16
1.4. Çocukluk Yargıları.....	19
2. BÖLÜM: SANATTAKİ EV, ÇOCUKLUK VE TEKİNSİZLİK.....	23
2.1. Uykunun Bende Devam Eden Serüveni.....	32
SONUÇ.....	45
KAYNAKLAR.....	49
ETİK KOMİSYONU ONAY BİLDİRİMİ.....	51
ETİK BEYANI.....	52
YÜKSEK LİSANS TEZİ ORJİNALLİK RAPORU.....	53
MASTER'S THESIS OORIGINALITY REPORT.....	54
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	55

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Elif Beyaz. Mavili Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130X150 cm).....	4
Görsel 2. Pierre-Narcisse Guérin. Morpheus ve İris. 1811. Erişim: 13.11.2020. https://tr.wikipedia.org/wiki/Morpheus_(mitoloji)	7
Görsel 3. Johannes Vermeer. A Girl Asleep. 1657. Erişim: 26.11.2020. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vermeer_young_women_sleeping.jpg	10
Görsel 4. Elif Beyaz. Kırmızılı Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm).....	11
Görsel 5. Elif Beyaz. Uyku Serisi-3. 2018. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x70 cm).....	14
Görsel 6. John Henry Fuseli. The Nightmare. 1781. Erişim: 10.12.2020. https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2bus_(tablo)#/media/Dosya:John_Henry_Fuseli_-_The_Nightmare.JPG	15
Görsel 7. Elif Beyaz. Uyku Serisi-Ev. 2018. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x70 cm).....	17
Görsel 8. Gottfried Helnwein. Lebensunwertes Leben. 1979. Erişim: 20.12.2020. https://www.helnwein.com/news/news_update/article_843-Lebensunwertes-Leben-Helnweins-open-letter-to-euthanasia-doctor-Heinrich-Gross	20
Görsel 9. Elif Beyaz. Uyku Serisi-9. 2018. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm).....	21
Görsel 10. Elif Beyaz. Uyku Serisi-2. 2018. (Metal Gravür, 35x50 cm).....	22
Görsel 11. Vincent van Gogh. Arles'teki Yatak Odası. 1888 Erişim: 14.05.2021. https://tr.wikipedia.org/wiki/Arles%27daki_Yatak_Odas%C4%B1#/media/Dosya:Vincent_van_Gogh_-_De_slaapkamer_-_Google_Art_Project.jpg	24
Görsel 12. Elif Beyaz. Ev'de. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm).....	25
Görsel 13. Elif Beyaz. Yanılsama. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm).....	26
Görsel 14. Jan van Eyck. Arnolfini'nin Evlenmesi. 1434. Erişim: 14.05.2021. https://www.tarihlisanat.com/jan-van-eyck-arnolfini-nin-evlenmesi/	27
Görsel 15. Paulette Phillips. The Floating House. 2002. Erişim: 14.05.2021. http://www.paulette-phillips.ca/WORK_TheFloatingHouse1.html	27
Görsel 16. Elif Beyaz. Düş Evi. 2017. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x170 cm).....	28
Görsel 17. Banksy. Uçan Balonlu Kız. 2007. Erişim: 14.05.2021. http://www.duvarresmiboyamasanati.com/blog/banksynin-189-duvar-resmi-grafitisi-ve-sokak-sanati	29

Görsel 18. Banksy. Pastel Boya Silahı. 2011. Erişim: 14.05.2021. http://www.duvarresmiboyamasanati.com/blog/banksynin-189-duvar-resmi-grafitisi-ve-sokak-sanati	30
Görsel 19. Sean Henry. Folly (The Other Self), 2011. Erişim: 14.05.2021. https://www.seanhenry.com/sculpture/9451/	31
Görsel 20. Hans Op De Beeck. The Sleeping Girl. Gri Plaster. Erişim: 14.05.2021. https://hansopdebeeck.com/works/2017/sleeping-girl	32
Görsel 21. Elif Beyaz. Rüyada. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x160 cm).....	33
Görsel 22. Elif Beyaz. Uyku Serisi-10. 2019. (Ağaç Baskı, 90x120 cm).....	34
Görsel 23. Elif Beyaz. Morlu Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 120x90 cm).....	35
Görsel 24. Elif Beyaz. Uyku Serisi-1. 2019. (Metal Gravür. 50x70 cm).....	36
Görsel 25. Elif Beyaz. Akıllı Hans. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm).....	37
Görsel 26. Elif Beyaz. Sarılma. 2019. (Serigrafi Baskı, 50x70 cm).....	38
Görsel 27. Elif Beyaz. Uykunun Pençesi. 2019 (Tuval Üzerine Yağlıboya, 100x200 cm).....	39
Görsel 28. Elif Beyaz. Uyku ve Uyanıklık. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm).....	40
Görsel 29. Elif Beyaz. Şeritli Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm).....	41
Görsel 30. Elif Beyaz. Uyku-2. 2018. (Metal Gravür, 50x70 cm).....	42
Görsel 31. Elif Beyaz. Uyku-3. 2019. (Ağaç Baskı, 60x80 cm).....	43
Görsel 32. Elif Beyaz. Uyanıklık. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm).....	44
Görsel 33. Elif Beyaz. Ortak Uyku. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm).....	45

GİRİŞ

Tarihte pek çok sanat disiplinlerinin merkezinde uyku, rüya, çocukluk ve ev gibi kavramlar yer almıştır. Mitoloji, edebiyat, sinema, tiyatro ve plastik sanatlarda özellikle uyku kavramı etrafında ortaya çıkan bilinçaltı ve bilinçdışı gibi konular önemli bir yere sahiptir. Örneğin; Yunan mitolojisinde Nyx ikiz çocuk doğurur. Bunlardan biri ölüm diğeri de uyku tanrısıdır. Thanatos ölümün tanrısı ve Hypnos da uykunun tanrısı olarak mitolojideki yerini alır. Gecenin ve karanlığın insanda çağrıştırdığı iki şey vardır, bunlardan birisi ölüm ve sonu bilinmeyen, diğeri de uyanana kadar ölüm ama içinde yaşarken, ölmemişken görülen şeylerin insana bağlı olduğu ve gündüze evirilen uykudur.

Sanat alanında uykuyla birlikte bilinç kavramı da kullanılır ki uykunun en derin hali bilinçdışı hale yakındır ancak hiçbir zaman zihin tamamen kapalı halde kalmaz. Bilinç daima yarı da olsa açıktır; öyle ki Lucid Dreaming diye adlandırılan bilinçli rüyalar, kişinin bilincinin uyku esnasında açık olduğu ve o haldeyken rüya gördüğü durumlarda ortaya çıkmaktadır. Rüya kavramı da uykunun yanında kimi zaman ayrılmaz parçası olarak kimi zaman ise kendiliğinden devreye girerek yerini almıştır. Rüyalarımızı, REM uykusu dediğimiz uykumuzun en az kısmını oluşturan bu derin uyku anında görürüz. REM uykusu, aynı zamanda beyin dalgalarının uyanık olunduğundaki zamana benzer özellikler taşır. Normalde rüya görürken rüya gördüğümüzün farkında olmayız hatta uyandıığımızda rüya gördüğümüzü fark etmediğimiz zamanlar bile bulunur. Fakat nadir zamanlarda bazı istisnalar yaşarız; bilincimiz rüya gördüğümüzü fark edecek şekilde açılır. Bilinçli rüyalar diye tanımlayabileceğimiz bu rüyalar sırasında insanlar, uyanırken tecrübe ettikleri şeyleri hatırlayabilir ve berrak bir şekilde düşünüp bilinçli kararlar verebilir. REM evresinde görülen rüyalar sırasında beyinde heyecan, kaygı, korku duygularının merkezi olan amigdala oldukça aktiftir. Buna karşın beynin muhakeme yapan ön beyin bölümü uyku halindedir. Rüya görme durumu ve bu zaman diliminde insanın yarı bilinçli olma halini sanatçılar incelemiş ve uyku kavramını metaforik yaklaşımlarla üretimlerinde kullanmışlardır.

Tez süresince uyku, rüyanın ortaya çıkışı, bilincin yarıya inmiş hali gibi olgular incelenecektir. Bunların ortaya çıkmasını sağlayan ana unsur ise bulunduğumuz ortam ve çevremizi sarmalayan alan olan evdir. Ev metaforunun uyuyan bedenlerle olan ilişkisi incelenecek ve yarı bilinçli olma halinin sanatsal olarak ne anlama geldiği araştırılacak ve

ortaya çıkan bulgular doğrultusunda üretimler yapılacaktır. İç dünyanın bir anlamda haritasını oluşturan ev, insanın tüm duygularını bir arada yaşadığı mekan olmanın dışında, aynı zamanda özgürlük, mahremiyet ve kendine ait bir dünya oluşturma isteğini de içinde barındırdığı bir alandır. Bu açıdan ele alındığında resme konu oluşturan ev, herkese açık olmayan bir yaşam alanını gözler önüne sererken, aynı zamanda içerden dışarıya doğru açılan bir pencere işlevini de üstlenir.

Ev kavramının metaforik olarak kullanılması, onun hem örtük anlamlar üretmeye müsait hem de bireyin psikolojik varlığı ve gelişimi ile doğrudan bir bağının olmasından kaynaklanmaktadır. “Ev bize hem dağınık imgeler hem de bir imgeler bütünü sağlar” (Bachelard, 1996, 31). Ev, yalnızca duvarlar ile dıştan ayrılmış bir mekân olma bağlamından sıyrılarak, günümüzde anlam ve görsellik bakımından çok geniş sınırlar dahilinde değerlendirilen bir kavrama dönüşmüştür. Ev, sanat içerisinde çağdaş bir imge olması bakımından günümüzde sanatsal üretimi etkileyen, sanatçılara ilham veren önemli bir kavram ve formdur.

Evin yanı sıra insanın çocukluk evresinde öğrendikleri ile kişiliğinin şekillenmesi ve uyku kavramının çocukluk kavramına çekildiğinde, ortak bir paydanın ortaya çıktığı görülür. Tez süresince değinilecek bir diğer olgu olan ‘kolektif uyku’ olgusu kolektif bilinç olgusunun bendeki bir uzantısı olarak ortaya çıkacaktır. Bu noktada yalnızca uyku ile ortaklaşa noktada bulunmadığımız, çocukluk olgusunun da yine ortak hisler ile paylaşıldığı ortaya konulacaktır. Bu bağlamda bu tez kapsamında ev, uyku, çocukluk, bilinç ve rüya kavramları irdelenecektir.

BÖLÜM 1: UYKUNUN SERÜVENİ

Uyku, her insanın hayatında bulunan, bulunması şart olan bir olgudur. İnsan, anne karnında başladığı hayat serüveninde uykuyu da beraberinde taşır. Üstelik uyku, sadece insanların değil hayvanların ve hatta bitkilerin dahi hayatlarının bir parçasıdır. Uyku, bir ihtiyaçtır. Uyku gerekliliktir. Halen gizemini koruyan yanlarıyla birlikte uyku, artık kısmen açıklanabilen bir eylemsizliktir veya kimilerine göre eylemin ta kendisidir. Uyku, esasında farklı bir bilinçlilik olarak adlandırılır çünkü bilinç kısmi olarak açıktır. Ayrıca uyku hem vücut hem de beyin sağlığı açısından son derece gerekli olan bir işlevdir. Daha net ve açık haliyle denilebilir ki; uyku, istenirse de istenilmese de insan, hayvan, bitki fark etmeksizin yaşamın bir parçası olmak durumundadır.

Uyku, yüz yıllardır gizemini koruyan bir olgu olarak kalmayı başarmıştır. Her insanın hayatının bir parçasıdır ve bizlere görünüş olarak bedeninin bir tür durağanlığı gibi görünse de uyku, esasında beynin bir işlevidir. Pozitif bilimlerden önce insanlar, farklı metotlarla niçin uyuduğumuzu açıklamaya çalışmışlardır. REM (rapid eye movement) uykusunun bulunmasıyla uykunun bir gizeminin günümüzde çözülmüş olmasına karşın neden uyuduğumuz gibi sorular halen geçmişten gelen gizemini de sürdürmeyi başarmıştır. Uyku, insan hayatının yaklaşık üçte birlik bir zaman dönemini kapsamaktadır. Hayatımızın bu denli bir parçası olan uykunun gizemini çözmek amacıyla asırlar boyunca çaba harcanmıştır. Henüz pozitif bilimlerin gelişmediği dönemlerde din, felsefe ve mitoloji konularına dahil olan olaylarla uyku, anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılmıştır. “Aristo, Hipokrat, Freud ve Pavlov gibi birçok büyük düşünür, uyku ve rüyanın psikolojik ve fizyolojik temellerini açıklamaya çalışmışlardır” (Saygın, Özgüner, 2020, s. 19).

Görsel 1. Elif Beyaz. Mavili Uyku. 2019 (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm)

Uyku için tarihte pek çok farklı görüş mevcuttur. Genel olarak bakılacak olursa; uyku, karmaşık birçok iç ve dış faktörden etkilenen, bazı zaman dilimlerinde beynin uyanıklık kadar aktif olduğu, geri dönüşümlü bir bilinçsizlik ve seçici yanıtızsızlık özellikleri gösteren bir süreçtir. Tüm vücudu ilgilendiren etkileri olduğu tartışmasızdır. Uyku sayesinde büyür, öğrenir ve bedenimizi gerekli şekilde dinlendiririz. Ama uykunun asıl bedenimizdeki önceliği her zaman beyindir. Beynimiz uykusuz yapamaz. Örneğin uykunun beyin için önemi; yunus ve balina gibi suda yaşayan memelilerin, denizde yüzerken nasıl uyduklarına bakıldığında görülür. Bu hayvanlar havadaki oksijeni solumak durumunda oldukları için suyun içinde uydukları zaman boğulma riski yaşayabilirler. Bundan dolayı yunuslar ve balinalar, uyku dönemleri boyunca beyin yarım kürelerinin bir tanesini uyutup diğerini uyanık tutar. Böylece dönüşümlü olarak uyuyan yarım küre dinlenirken diğer uyanık yarım küre, hayvanın hayatta kalmasını sağlar. Bu örnek başlı başına uykunun beyin için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Uykunun tanımını yapmak, uykuyu anlamakta büyük bir etken olacaktır. Fakat uykunun tam anlamıyla işleyişini açıklamanın zorluğu, tanımı içinde geçerlidir. Uykunun tanımını yapmak da güç bir durumdur.

Merriam-Webster sözlüğü uykuyu *“gözlerin ve bilincin kapalı olduğu doğal dinlenme hali”* olarak tanımlamaktadır. Bu daha ziyade halka yönelik ve bilimselliğe pek de ağırlık vermeyen bir tanımdır. Türk Dil Kurumu ise bu olguyu *“Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir*

bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu” olarak tanımlamaktadır. Biraz daha bilimsel bir tanım, Macmillian tarafından basılan Öğrenciler İçin Sözlük’te bulunabilir: “Uyku, bilinç düzeyinin değiştiği, duyuşsal aktivitenin ve neredeyse tüm istemli kasların baskılandığı doğal olarak kendini tekrar eden bir durumdur.” (Bakırcı, 2019)

Ortalama bir insan ömrünün 70 sene olduğunu düşünürsek, bu sürenin hemen hemen 20 yılı uykuda geçmektedir. 20 senenin hafife alınmayacak kadar uzun bir süre olduğu ortadadır. Esasında yalnızca hayatımızdan bu kadar zamana sahip olduğu için bile insanın kendi ile ilgili; yani kendi bilincini, fikirlerini ve hatta varoluşunu düşünmeye, anlamlandırmaya başladığı zamanlardan bugüne kadar uyku, daima çözümlenmesi arzulanan, önemli bir işlev olarak karşımıza çıkmıştır. Uyumanın sebepleri, uyuduğumuzda bedenimize ve zihnimize tam olarak ne olduğu, uyku ve uyanıklık arasındaki göz açıklığı dışındaki farkların neler olduğu gibi pek çok farklı soruya verilen cevaplar, uzun bir süre boyunca din temelli ya da doğaüstü inanışların altında kalmıştır. Henüz bilimin olmadığı, keşiflerin yapılmadığı bir dönemde esrarengiz olan her unsur gibi uykuda farklı inançlar ile aktarılmış, ilk olarak o şekilde temellenmiştir.

Eski Mısır’da uyku ile ilgili hastalıklar ya da uyku bozuklukları ve rüya yorumları, Antik Yunan’da uyku ile sağlıklı olma durumu arasındaki ilişki, Eski Çin Uygarlığında ying-yang teorisi ile uyku-uyanıklığın açıklanma çabası göze çarpmaktadır. Öte yandan, tüm bu farklı kültürler ile temel dini inanışlarda uyanıklık ile yaşam, uyku ile de ölüm arasında bir bağ kurulduğu görülmektedir. Uykunun ölüm ile özdeşleştirilmesi, çok uzun bir süre onun pasif bir süreç olarak algılanmasına sebep olmuştur. 17 yy’dan sonra hızlanan ve 20 yy.’da REM uykusu ile uykunun siklik döngüsünün keşfine tanık olan uyku araştırmaları, uyku hakkındaki mistik düşüncelerin dayanıksızlığını ortaya koymuştur (Gökçay, Arda, 2013, s.71).

Uyku ve uykuya dair bilimsel verilerimizin hızla artması ve uykuyu oluşturan olguların çoğunun aydınlatılmasına rağmen uykunun görevi, diğer deyişle “niçin uyuruz?” sorusunun yanıtı gizemini halen korumaktadır.

Dünya üzerinde hayatlarını birkaç günden fazla geçiren canlıların hepsinin kendi 24 saatlik döngüleri vardır. Sadece uyku düzeni değil, yaşamsal fonksiyonlar da bu saatlik dilimler çerçevesinde değerlendirilir. Bu sirkülasyon içerisinde tanıdık gelen uyku eylemini, insanlar ve hayvanların gerçekleştirdiği bilinmektedir. Her canlı derken, bitkiler de bu sistematik döngüyü gerçekleştirmekte midir? Bitkiler, belki bizim bildiğimiz şekilde uyumaz ama bu kısım “uyku” kavramının nasıl ele alındığına bağlıdır.

Yapılan deneylerin ve gözlemlerin öncesinde bitkilerin, güneş ışınları geldiğinde yapraklarının açıldığı, ışınlar gittiğinde ise bitkilerin yapraklarının aşağıya doğru eğildiği düşünölmekteydi. Yani kendi “uyku” döngülerinin olmadığı varsayılmaktaydı. Yapılan bir deneyde, kapalı bir alanda zifiri karanlıkta bırakılan ve gözlemlenen bazı bitkilerin sanki sabah ve akşam oluşunu

algılıyormuşçasına 24 saatlik günlük sirkülasyonunu yerine getirdikleri gözlemlenmiştir. Yapılan bu ve benzeri çalışmalar gösteriyor ki yalnızca bilinçli varlık olan canlılar değil bitkiler dahi "uyku" temelli bir döngüyü kendileri oluşturabilmektedir.

Niçin uyuruz? sorusuna yönelik ilk açıklamalarda, uykunun bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir. Ama ilerleyen bilim farklı sonuçlar ortaya koyduğunda uykunun evrelere ayrıldığı görülmüştür. Örneğin hızlı göz hareketlerinin mevcut olduğu rapid eye movement kısaltılmış yaygın adıyla REM uykusunun keşfedilmesi, uyku oluşumu ve süreci hakkında çok önemli ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. REM aktif uyku durumu olarak tanımlanır. Öyle ki beynimizin elektrik verileri alındığında uyanıklık durumundaki veriler ile REM uykusundaki verilerin hemen hemen aynı olduğu biliniyor. REM uykusu, gece boyunca süren uykunun yaklaşık olarak %20'sini oluşturur. Bu uyku evresi, uykunun başlamasından yaklaşık olarak bir buçuk saat kadar sonra başlar. Bu evre de göz ve solunum dışındaki tüm kaslar hareketsiz kalır. REM uykusunun adını da bu esnada gözlerin hızlı hızlı hareket etmesinden alır. Hızlı göz hareketine diğer adlarıyla 'paradoksal uyku' ya da 'desenkronize uyku' da denilir. Aynı zamanda REM uykusu sadece memeliler ve bazı kuş türlerinde olan ve rüyaların en yoğun görüldüğü dönemdir.

Uykunun tam anlamıyla ne olduğunu kavramak için onu pek çok açıdan hem incelemek hem de farklı görüşleri bilmek gerekmektedir. Zihnin uyku ve uyanıklık halleri arasındaki geçişlerini düzenleyen, dışarıdan gelen uyarılara ilişkin olarak uyumayanı uyutma, uyuyanı ise uyandırma ve dikkatini odaklamasına yardımcı olma gibi unsurları yerine getiren retiküler formasyon olarak adlandırılan beynin bir bölümü bulunmaktadır. Bu bölüm, uyku ve uyanıklığın devamlılığını ve birbiri ardına sıralanmasını sağlar. Beynin uykuyla gerçekleşen bu bölümü sayesinde günlük düzen sağlanmaktadır. Örneğin, ana cadde gibi gürültülü yerlerde oturanların, gürültüye zamanla alışarak uyumasını sağlamak retiküler formasyonun beynimizde yerine getirdiği görevleri arasında rahatlıkla sayılabilir.

Retiküler formasyon bir sansür mekanizması gibi işler ve uyku süresince dışarıdan gelen uyarımları beyin kabuğuna geçirmez, şahsın uyumasını sağlar. Demek oluyor ki eski devirlerde sanıldığı gibi uyku, beyin kabuğu hücrelerinin çalışmalarındaki yavaşlama veya durma sonucu ortaya çıkan bir olay değildir. " Ayrıca sinir sisteminin diğer bölümlerinin de reticular sistem üzerinde uyarıcı veya bastırıcı tesirleri olduğu deneylerle gösterilmiştir. Reticular formation dediğimiz bu bölgenin bazı noktaları uyarıldığında uyku hali, bazı noktaları uyarıldığında da uyanıklık hali hasil olmaktadır. Normal uyku ve uyanıklık bu sistemin iki bölümünün çalışmasındaki ahenkli değişme sonucu ortaya çıkmaktadır (Günce, 1968, s.197).

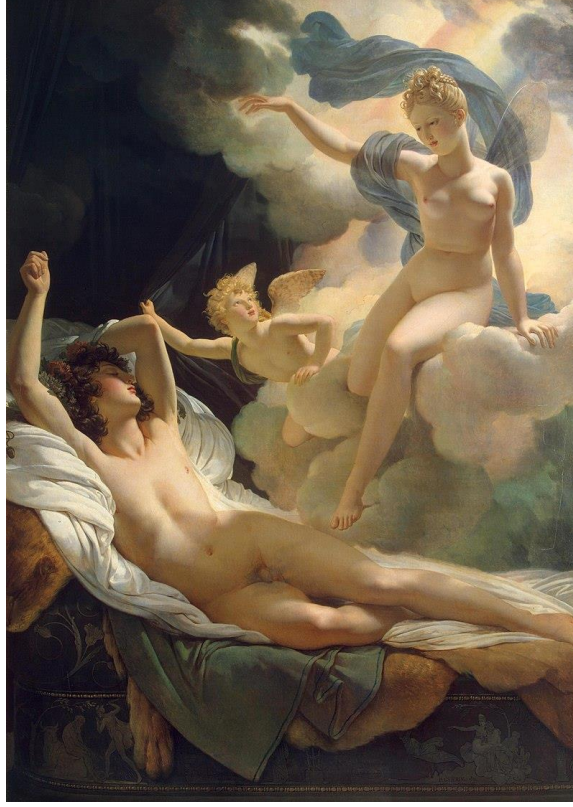
Tüm bu bilimsel verilere ulaşılmadan önce, uykunun tarih boyunca anlamlandırılmaya çalışılmasında mitoloji, felsefe ve din alanlarında çalışmalar yapılmış ve bazı fikirler öne

sürülmüştür. Özellikle uykunun dindeki karşılığının verdiği bilgiler pek çok sanatçının konularına da yansımıştır ve yansımaktadır.

“Talmud’da ‘uyku, ölümün 60’ta 1’idir.’ ifadesi geçer. Bu ifade, Yunan filozofların uyku hakkındaki düşüncelerindeki uykunun, bilincin geçici bir süre kaybı olan, ölüme yakın bir bilinçsizlik safhası olduğu inancı ile paraleldir. Hristiyanlar ise Hz. İsa’nın uyku, bir ölüm halidir dediğine inanırlar. Hristiyanlıkta, ölümden sonra bir diriliş inancı vardır. Öyleyse şöyle demek mümkündür: uyku bir ölüm hali olduğu gibi, ölüm de aslında bir uyku halidir. Nasıl uyku geçici bir bilinçsizlik durumu ise, ölüm de yargı gününün beklendiği geçici bir uyku durumudur. Kuran’daki ayetlere göre de ölüm bir uyku, kabir uyuma yeri, öldükten sonra dirilme de uykudan kalkma gibidir. Bazı sözü geçen cümlelerde uykunun bir tür ölüm olduğu, her gece tamamlanıp sabah olduğunda geçici ölüm yaşayan yani uyuyan insanların uyanıp bilinçlerine kavuştuklarını kasteden sureler bulunmaktadır” (Gökçay, Arda, 2013, s.72).

Dindeki uyku tanımlarının yanı sıra uyku, mitolojinin de adeta bir parçasıdır. (Görsel 2) Uyku, mitolojide tanrıların dahi karşı koyamadığı bir güç olarak öne çıkar. Gücü dışında uykunun bir başka özelliği de yukarıda bahsi geçen dindeki karşılığı olan ölümlle olan ilişkisidir. Uykunun ölümlle olan yakınlığı sadece din alanında gözlemlenmemiştir. Mitolojideki farklı görüşler arasında da uykunun ölümlle olan benzerliğine yer verilmiştir.

İlyada ile Odyssea destanlarının yazarı Homeros uyku durumunu, bilinçsizlik ve düşünce gücünün örtüldüğü bir süreç olarak ele alır. Homeros’un düşüncesine göre bilinç etkinliklerindeki azalmanın nedeni, anlama ve düşünce yetisinin uyku sürecinde zaafa uğraması ve işlevini yerine getirememesidir. Bu zaaf, tanrılar ile insanların üzerine “dökülen” bir sıvı olarak tahayyül edilen “tatlı uyku” dur. Homeros’un uyku ve rüya hakkındaki görüşleri Orpheus–Pythagoras geleneğinde, ruh göçü öğretisiyle sentezlenerek yeniden yorumlanır. Pythagoras geleneği, ruhun tanrısal kökenine vurgu yapmak ve insanın rüyalarındaki edilgenliğini etkin bir konuma yükseltmek bakımından Homeros’tan ayrılır. Buna göre uyku, beden açısından bir ölüm, ruh açısından ise bedensel ilgilerden kurtuluş anlamında bir diriliş durumudur. Pythagoras geleneğine göre, uykuda ruh bedenden ayrılarak tanrısal yurduna bir dönüş yolculuğu yapmaktadır. Bu yolculuk neticesinde tanrısal gerçeğe erişip açıklanmaktadır (mantike, kehanet). Bu durumda rüyalar açıklanmanın ve gerçeğe ulaşmanın araçları olarak işlev görmektedir (Osmanoğlu, 2017, s.144).

Görsel 2. Pierre-Narcisse Guérin. Morpheus ve İris. 1811. t.ly/t0Eh

Herakleitos'un rüya araştırmasında iki temel durum ön plana çıkar. Bu iki ana husus, uyku (hipnos) ile bilinç etkinlikleri arasındaki ilişkiler ve rüyalar yoluyla gerçeğin bilgisine ulaşmanın mümkün olup olmadığıdır. Herakleitos'a göre uykuda olmak yalnızca uyuma eylemine işaret etmez aynı zamanda mecazen bir tür varoluşun anlamını anlayamamak, Logos'tan bihaber olmak anlamına gelir. Logos, Yunancada duyguları kavrama anlamındaki pathos sözcüğünün karşıt anlamıdır ve mantık çerçevesinde olayları kavrama anlamındadır. Aynı zamanda uyku durumu Herakleitos'a göre kısmi olarak bir ölüm yaşamıdır; yaşam ile ölüm arasındaki bir ara bölgedir. Zira Yunanlılara göre Ölüm ve Uyku Gece'nin çocuklarıdır. Hypnos (uyku) ve karısı Pasithea (gevşeme), Oneiroi (Rüyalar) olarak anılan üç çocuk sahibi olurlar. Bu çocuklar; Rüya tanrısı Morpheus, insanların gördüğü kötü rüyaların sorumlusu kâbus tanrısı Phobetor ve gerçek üstü rüyaların sorumlusu Phantanos'tur (Osmanoğlu, 2017, s.143).

Tarihte pek çok sanatçı, bu pasif gözükken eylemsizlik halini; çalışmalarında, bazen bir baş kaldırış, bazen bir duygu aktarımı, bazen saf güzellik ve daha pek çok olguyu anlatmakta kullanmıştır.

Kısaca uyku, yıllardır bilimsel yöntemler ile açıklanmaya çalışılsa da hemen hemen her alanın inceleme konusu olmuştur. Sanat, mitoloji, din, edebiyat, felsefe gibi farklı alanlar bilimsel verilerin hem öncesinde hem de sonrasında uykuyu konuları yapmışlardır.

Bu tezin amacı da uykunun sanatsal olarak incelenmesidir. Tez süresince üretilen resimlerde, uyku kavramı merkeze alınmıştır. Uyku halindeyken bilinç azalır ve insanın içine dönüşüyle birlikte verdiği pek çok yargı da ortadan kalkar. Bunun sonucunda resimlerde ortaya çıkan portreler, yargılamaktan uzaktır ve kendi dünyasına dönüktür. Üretilen çalışmalarda, bilinçten kısmen de olsa kopmuş uyuyan insanlar aynı zamanda bir başkaldırının metaforlaştırılmasıdır. Bu baş kaldırış, kişinin uyurken sergilediği tavrı uyanıkken sergileyemiyor olmasından gelir. Bilincin devreye girdiği “uyanıklık” halinde kişi yargılarıyla donatılır. Varoluş kaygısını, uyurken sergilediği tavırla sembolize eder, uyanık dünyada gün yüzüne çıkartamaz. Bu sonuç çerçevesinde, süreç içerisinde üretilen çalışmalarda, eylemsizlik halinde olan uyuyan bedenler, metaforik olarak pek çok yargının bittiği noktada kendi içine döner, gerçeklikten uzaklaşarak rüyalarına yüzünü çevirir.

1. 1 Pasif Bilinç / Bilincin Uykusu

“Uyku halinin, rüyasız uykunun, baygınlığın, hissizliğin karşıtı olarak bilinç” (Zeman, 2017, s.36).

Bilinç TDK’ye göre; “İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, şuur.” veya “Algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci, şuur.” şeklinde tanımlanmıştır. Searle ise bilinci şu şekilde tanımlıyor;

“...bilinç; içsel, niteliksel, öznel duyarlılık ya da farkındalık durumları ve süreçlerinden ibarettir. Bilinç, böyle tanımlandığında, sabahleyin rüyasız bir uykudan uyandıığımızda başlar ve gece uykuya dalıncaya, komaya girinceye, ölünceye ya da bir şekilde ‘bilinçsiz’ denilen bir duruma girinceye kadar sürer. Uyanık yaşamamızın karakteristiği olarak düşündüğümüz muazzam farkındalık çeşitliliğinin tümünü içerir: Ağrı hissetmekten nesnelere görsel olarak algılamaya, anksiyete ve depresyon belirtileri göstermeye; bulmaca çözmeye, satranç oynamaya, teyzenin telefon numarasını hatırlamaya çalışmaya, politika hakkında tartışmaya ya da sadece başka bir yerde olmak istemeğe kadar her şeyi içerir. Bu tanıma göre, her ne kadar birçok açıdan uyanık bilinçten oldukça farklı olsalar da rüyalar da bir tür bilinç biçimidir. (Searle, 2005, s. 65)

O halde bilinci yerinde dendiğinde kastedilen tam olarak nedir? Genellikle kişinin, kendisinin ve çevresinin farkında olduğu, sorulan sorulara doğru ve normal yanıt verdiği anlamlarında kullanılır. Günlük hayatta özellikle hastanelerde acil servislerde “bilinci yerinde” cümlesi sık sık duyulur. Burada geçen bilinç kelimesi az önce bahsedildiği anlamında, kişinin bilincinin yerinde olmasını, kişinin uyumadığını açıklamak için yani “uyanık” olduğunu, baygın olmadığını anlatmak için kullanılır.

Uykuda olmadığımız hallerimizi, durumlarımızı “uyanık” olarak adlandırmada bir yanlışlık var mıdır? Uyanık kelimesi genellikle bilinçli olmak anlamında kullanılır. Bununla birlikte gelen bir soruda insanın uyurken de bilinçli olup olamayacağıdır. Bir ikilem yaratacak olmasına rağmen cevap evet olabilir. Bir kişi çevresinin bilincinde veya farkında değilken kendi zihninin içindeki dünyada bilinçli olabilir. Hobson, *Düşler* kitabında bilincin uykuda hem hızla hem de büyük ölçüde azaldığından bahseder. Beynin uykunun başlangıcında tamamen kapandığını, uyanmadan hemen önce de yeniden açıldığını varsaymanın, günümüzde yapılmış olan araştırmalardan önce normal sayıldığını söyler. Deneyler, gözlemler ve bilimsel veriler edinilmeden önce uykuyla birlikte, bilincin de uyuduğu düşünülürdü. Fakat bu görüş artık tarihe karışmıştır. Günümüzde bilincin uyurken, rüya gördüğümüzü fark edecek şekilde açıldığı bilinmektedir. Bilinçli rüyalar denilen olguda da bu görülmektedir. Bu bilinçli rüyalar sırasında, uyanık haldeyken deneyimlenen eylemler tekrar anımsanabilir ve düşünerek, bilincinde olarak kararlar alınabilir.

Görsel 3. Johannes Vermeer. A Girl Asleep. 1657. t.ly/t8cr

Bilinenin aksine uyurken tamamıyla bir bilinçsizlik içinde olduğu yanlış bir bilgidir. Bedenen organların yavaşladığı bir gerçek ama beyin kesinlikle böyle bir durumda değildir. Uykudayken beyin, halen edinilen bilgileri işlemeye devam eder. Yapılan deneylerle tam bir bilinçsizlik durumunun beyinde yaşanmadığı gözlemlenmiştir.

Uykuda tam bir bilinçlilik de var denilemez. Özellikle uykunun 3 ve 4 diye adlandırılan derin uyku zamanında kişide hem benlik algısı hem de nesnelere yok olur. Algılar tamamen bedenin içsel uyarımlarına yönelir. Ama dış dünyaya algılarımız da tam olarak kapanmaz. Kişinin uyurken bilincine ulaşıp, onun herhangi geri tepkisini almaya yönelik pek çok test yapılmıştır. Bunlardan pek çoğu da başarılı olmuştur. Beynin ve bilincin uyurken aktif olduğunu görmek için yalnızca bilimsel faaliyetler yoktur. Düşünceler, uyku halindeyken de tetiklenebilir. Karanlıktan korkan birisi ışığı açık uyuduğu zaman, ışık ortamda kapandığı takdirde geri uyanabilir. Bu da şu anlama gelir ki uyurken bilincimiz kısmen de olsa veya bildiğimiz gibi olmasa da yerindedir ve beynimiz halen bilgileri işlemeye devam etmektedir.

Bilincin uykuyla olan bağında bir nevi bütünlük olduğu kısaca söylenebilir. Bu tez kapsamında yalın bir uyku hali, resimlerde yer alan figürlerin geneline eşlik etmektedir. Bu bedenler, insanın bilinciyle uyguladığı davranışlardan ziyade bunlardan arınmış, tüm insanlıkla aynı çatı altında olduğu salt uyku eylemini gerçekleştirmektedir. Bilinci yansıtmak herhangi bir insani davranışa verilen genel tepkiler bulunmamaktadır. Buradaki asıl amaç, bilinçten kopmak denilebilir.

Görsel 4. Elif Beyaz. Kırmızılı Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm)

Tez süresince yapılan resimlerde (Görsel 4) asıl ortaya konulan daima figürün uyuyor olmasıdır. Çalışmalarda yer alan uyuyan figürlerin yukarıda bahsedildiği gibi bilinç kısmı bir kenara alınmıştır. Bu nedenle resimler, figür uyku halindeyken resmedildiğinde; insanların bulunduğu ortamla, nesnelere var olan ilişkisini irdeler. Kişi uyuduğunda dahi bilincini koruyabilir veya bilincini kendine doğrultabilir. Bu sebeple kimilerine göre belki de figür tam da bu anında, yani uyuduğunda “uyanık” olmaktadır.

İnsan uyuduğunda; uyarımlar, düşünceler, davranışlar bir kenara alınır ve her canlıyla ortak noktası olan kendi korunaklı alanına, kendi içine dönme anı yaşanır. O an, hiç olmadığı kadar kendisidir insan. Bir tür farkında olmaksızın kimseden farklı olmadığı bir pozisyondadır. Esasında kolektif bir olgudur uyku. İnsanlığın ortaklaşa uygulayıp bunu düşünmeden, bilincini kenara alarak yaptığı harekettir. Bilinç bir kenara bırakıldığında pasifleştirildiğinde herkes eşitlenir. Sonuç olarak bu tez sadece uyku ile sunulmaz. Uyanık haldeki bilinçle gelen yargıların da bir eleştirisidir.

1.2 Yere Çarpmamışların Düşleri

“Diyelim ki uyudun, uykunda bir rüya gördün, rüyanda cennete gittin ve o cennetten ilginç ve güzel bir çiçek kopardın; diyelim ki uyandıığında o çiçek elinde. Ne olurdu o zaman?”

(Samuel Taylor Coleridge, Hobson, 2012, s.53).

Uykunun ayrılmaz bir parçası olan rüya, en az uyku kadar geniş ve gizemli bir kavramdır. Keza uyku gibi, bilimsel verilerden önce rüya, pek çok alanın inceleme konusu olmuştur ve tam da uyku gibi halen gizemini koruyabilmektedir. Eski dönemlerde, rüyaların gelecekte haber verdiği ya da geçmişini anlattığı gibi pek çok farklı fikirler yer etmişti. Rüyaların Tanrı tarafından gönderildiği inancı hakimdi. Aristoteles rüyaların Tanrı tarafından gönderildiği fikrine karşı çıkarak aksine doğadan geldiğini iddia etmiştir. Doğa da şeytanındır diyerek rüyaların Tanrı yerine şeytan işi olduğunu söylemiştir. Tabii rüyalar sadece tanımının olmamasıyla ilgi çekmiyordu. Salt varlığının böylesine ilginç olması ve insanın en özel anlarını, en benzersiz düşüncelerini içerdiği için pek çok sanat alanının da konusu olmuştur. Sürrealizm bu kısımda başlıca bahsedilmesi gereken sanat akımıdır. Gerçeküstücüler, rüya görmenin uyanık ve bilinçli yaşamın aksine çok daha özgün ve şaşırtıcı olduğunu sürreal yapıtlar ortaya koydular.

Rüyanın tanımı konusunda varsayımlarıyla en çok gündeme gelen isim Freud’dur. Freud’a göre rüyalar, gerçekleşmemiş arzuların ya da derinde yatan korkuların görüntüleridir. Bastırılmış bilinç altının açığa çıktığı anlardır. Rüyalar, bilinçli olduğunda yapılan eylemlerin tam aksi yönündedir. Rüya görmenin büyük bir bölümü uykunun sakin sığınağı altında gerçekleşir ve yaşamın her gecesi devreye giren içsel bir beyin etkinleştirilmesi mekanizmasının sonucudur. Rüyaları inceleyen bir başka önemli isim de Carl Gustav Jung’dur. Ona göre rüyalar, “Uyku sırasında meydana gelen olağan dışı bir psikişik aktivitenin kalıntılarıdır” (Jung, 2015, s.35). Kısaca Jung’un literatürüne göre rüyalar, psikişik bir yapıya sahiptir ve daha çok rastlantısal oluşumlara benzerler.

Bilincin ardından rüyaya bakıldığında, ikisini ortak bir alanda buluşturan ve zaman zaman ortaya çıkan bir olgu gündeme gelir; bu olgu, rüyalarda bilinçli olabilmektir. Rüyalarında bilinçli olabilen insanlar, o anki durumlarının farkındadırlar. Yani rüya gördüklerinin bilincindedirler. Dolayısıyla onların rüyalarında uyanık oldukları da söylenebilir.

Rüyaların türlerine ve içeriklerine biraz bakılırsa, insanlığın bazı ortak paydalarda bulunduğu ortaya çıkar. Dünyada 5-6 tane rüya konusu vardır. Dişlerin dökülmesi, uçmak, hazırlıksız sınava girmek, panik yapmak, kaza yapmak, çıplak kalmak, utanç duygusu yaşamak gibi. Bu rüyalar pek çok insanla ortaklaşa görülen rüyalar. Bu da gösteriyor ki insan, dünyanın herhangi bir

yerinden herhangi bir insanla sadece uyku eylemini paylaşmaz. Bu gibi rüyalarda da buluşarak, benzer rüyaları sıklıkla paylaşır. Kişi bu durumla birlikte gelen aynı hisleri, duyguları da paylaşır.

Jack London edebiyatta, insanların ortak rüyası denilebilecek, uçurumdan düşme hissiyatıyla biten rüyayı; evrim geçirilen evrede, eski atalarımızdan bize genetik bir şekilde geçtiğini şu şekilde ifade eder;

Sözelimi, boşluğa yuvarlanma düşü, açıklamasını öğrendiğim ilk deneylerden biri, herkesçe bilinen, hemen hemen herkesin görmüş olduğu bir düş. Bu, öğretmenimin anlattığına göre, ırksal bir anıymış; çok çok eskilere dayanan, ağaçlarda yaşamış atalarımıza dek uzanan bir anı. Düşme, yaşamlarını ağaçlarda sürdürenler için her an var olan bir tehlikeymiş. Birçoğu düşerek yaşamını yitirmiş; hepsi de göz alabildiğine yükselen ağaçlardan düşerek birçok kez bu tehlikeyi yaşamış, ancak bir bölümü yere varmadan dallara tutunabilmiş, kurtulabilmişlerdir. Böyle son anda önlenen korkunç bir düşme olayı, yine öğretmenimin anlattığına göre, şoka yol açarmış. Bu tür bir şok da beyin hücrelerinde molekül sel değişimlere neden olurmuş. Bu değişimler sonraki kuşakların beyin hücrelerine ulaşır ve kısaca ırksal anılar oluşurmuş. Bu nedenle sizler ve ben uyurken ya da uykularken boşluğa düşüyor ve yere çarpmamıza çok az kala uyanıyorsak eğer, ağaçlarda yaşayan atalarımızın başından geçen o korkunç düşüşleri anımsıyoruz yalnızca. ... Sırası gelmişken belirtmek gerekir ki, sizin, benim, hepimizin iyi bildiği boşluğa yuvarlanma düşlerinden hiçbirinde yere çarpmayız. Çünkü yere çarpmak yok olmak demektir. Ağaçlarda yaşayan atalarımızdan yere çarpanlar hemen o anda ölmüşlerdir. Doğru, yükseklerden düşüşün yarattığı şok beyin hücrelerine ulaşmıştır, ne var ki hemen öldükleri için oluşan molekül sel değişim kendilerinden sonraki kuşaklara ulaşmamıştır. Sizler ve ben yere çarpmamış olanların torunlarıyız; bu nedenle bizler gördüğümüz düşlerde boşluğa düşer, ancak yere çarpmayız (London, 1982, s.14).

Jack London 'un Adem'den Önce romanında bahsettiği düşme anını, Jung ise kolektif bilinç ile açıklar. Psikolojiye kolektif bilinç dışı ve arketip gibi önemli kavramları kazandıran Jung, rüyalarındaki arketipleri, yani yukarıda bahsedilen ortaklaşa rüyaları, kolektif bilinç dışının ispatı olarak kabul eder. Aynı zamanda Jung'a göre, bütün rüyalar eşit öneme sahip değildir. Jung, ilk insanlardan itibaren, rüyalarda küçük rüyalar ve büyük rüyalar ayrımının yapıldığını öne sürer. Küçük rüyalar kategorisinde, günlük olaylar karşısında bilincin öznel olarak rüyalarda gösterdiği kişisel fanteziler yer alır. Büyük rüyalar ise tam da bahsedilen ortaklaşa görülen rüyaları kapsar. Jung 'un kolektif bilinç dışının var olmasının kanıtı olarak sunduğu, ortak rüyaların oluşumu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir; "... evrensel olarak sık sık görülmeleri, insan psikesinin eşsiz ve kısmen kişisel olduğunu, geri kalanının ise ortak ve nesnel olduğunu kanıtlamaktadır. ... bir yandan kişisel, bir yandan da daha derinde yer alan ve kişisel bilinç dışından daha fazla bilinçten ayrılmış ortak bir bilinç dışından bahsediyoruz" (Jung, 2015, s.95).

Görsel 5. Elif Beyaz. Uyku Serisi-3. 2018. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x70 cm)

Burdach'ın rüya hakkındaki düşünceleri incelendiğinde ise; uyku yorumlarında, tezde öne atılan, uykunun kolektif olma düşüncesini destekleyici cümleleri vardır. Burdach'ın düşüncesine göre uykuda uyuyan insanın otoritesi ortadan kalkar. Bu nedenle uykuya dalma eyleminin bir nevi edilgenlik olduğunu dile getirir. Ve cümlesini şöyle tamamlar: "Uykuya dalarken imgelerin ortaya çıkması, ancak otoritenin zayıflamasıyla mümkündür" (Freud, 2020, s.88)

Tez kapsamında uykunun kolektif olduğu düşüncesi, rüya olgusuyla birlikte kendini korur ve geliştirir. Bu süreçte üretilen çalışmalarda kullanılan bedenlerde, uyuyan figürlerin kendi içsel özüne dönüşünden bahsedilmiştir. Araştırma sürecinde insanın, bu en kişisel anında bilinçli olmamasına rağmen insanlıkla ortak bir payda da buluşabilmesi; aynı rüyalara, aynı hislere sahip olması ve bir bütünün parçası haline gelebilmesi varılmak istenen noktalardandır. Varılan bu nokta, üretilen çalışmalarda konu edinilen uyuyan figürleri, ortak bir paydada buluşturur. Uykuyla ve bilincin azalmasıyla yargılarından uzaklaşan, yargılamayan salt uyuyan portreler tekrar gün yüzüne çıkar. Kullanılan bedenler, portreler egolarından arınabilmiştir. Resimlerde kullanılan portreler; bilinç, yargı, ego, başkaldırı gibi olguları, metaforlaştırarak aktaran, salt uyuyan portrelerdir. Bu uyuyan bedenler artık sadece uyku eylemiyle değil, rüyalarla, beynin kişinin kendisine türlü oyunlarla sunduğu o en özel anlarıyla da kolektif bir çatı altına fark edilmeksizin ulaşabilmiştir.

Görsel 6. John Henry Fuseli. The Nightmare. 1781. t.ly/DXeL

Kısacası, uyku halindeyken rüya kaçınılmazdır. İçe dönülen bu durum sürerken beyin, beden için oluşturulan bu korunaklı alanda kişiye türlü görseller sunar, oyunlar oynar. Tez kapsamında insanın; uyku, uyanıklık, bilinç, bilinçdışı, rüya gibi kavramları yaşadığı anlarda vardığı ve varabileceği unsurlar incelenmeye devam edilecektir. Metaforlaştırılmış kavramları yansıtan uyuyan bedenler, portreler kullanılarak kolektif uyku gibi kavramlar güçlendirilecektir.

Uyku kavramıyla birlikte ortaya çıkan kavramlar, sadece bireyin içsel döngüsündeki bilinç ve rüya kavramları değildir. Esasında uyku kavramı; konfor alanını, özgürlüğü, sübjektifliği, evi ve bedeni de içine dahil eder. Bu tez çerçevesinde şekillenen çalışmalarda da bu unsurların resme dahil olduğu görülmektedir.

1.3 Ev Halleri

*“Gökyüzümüzün dorukları birbirine kavuştuğunda
Evimin bir çatısı olacak.”*

Paul Eluard

Ev, insanın en özel anlarının mekanıdır. Kişinin kaçışlarında, kurtuluşlarında, yalnızlığında, en kalabalık anında; pek çok duygusunu, ruh halini, düşüncelerini veya düşüncesizliğini paylaştığı tek alandır ev. TDK’ye göre ev, bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane anlamlarını taşımaktadır. Ev, bir yandan düzenin temsilidir. Diğer bir taraftan ise hayal dünyasının, hatta bilinçaltının hem mekânıdır hem de metaforudur. Dolayısıyla, tekinsizliği, korkuyu, şiddeti, arzuyu, erotizmi de içinde barındırmaktadır.

Günümüzdeki haline gelene kadar pek çok unsur gibi ev de birçok serüvenden geçmiştir. Tarihteki ilk evler; yağış, soğuk hava, yabancı hayvanlardan korunma gibi amaçlar güdülerek, yaşanılan çevreye göre farklı biçimlerle ortaya çıkmıştır. İlk çağlarda insanlar evleri, kendileri ve aileleri için doğanın zararlı etkilerinden, yabancı hayvanların beklenmedik saldırılarından korunmak için kullanırlardı. Genelde sadece uyumak için içine girdikleri sığınaklardı evler. Çağlar öncesinden süregelen evin, günümüzdeki bilindik, tanıdık haline gelene dek ilginç bir tarihsel süreci olmuştur. Ev, yalnızca duvarlar ile dıştan ayrılmış bir mekân olma halinden zamanla değişmiş ve sıyrılmıştır. Günümüzdeki anlam ve görsellik bakımından çok geniş sınırlar dahilinde değerlendirilen bir kavrama doğru evrilmiştir. Evin bu değişiminde rol oynayan pek çok faktörler vardır. Modernleşme, kentleşme, yaşam tarzı değişikliği, endüstrinin gelişimi, teknolojik gelişmeler bunlardan sadece bazılarıdır. Özellikle endüstriyalizm sonrasında oldukça hızlı bir değişim yaşandı ve yaşam alanları oldukça farklılaştı. Modernleşme ve hızlı kentleşme sonucunda ekonomik sosyal, kültürel farklılıkları da içinde barındıran kapitalist metropoller ortaya çıktı. Özel alanın merkezi olan ev; korunma, barınma mekanı olarak, toplum-insan yaşamının oldukça önemli bir öznesiyken, nesneleşti. Modernleşmenin neredeyse en belirgin kavramlarından biri nesnelliktir. Verimlilik ve kâr odaklı bir dünyada, neredeyse hiçbir şey için nesnelleşmekten kaçış yolu yoktu. Salt insanın kendisi de dahil standartlaşan ve yönelmesi gereken hareketlerinden dolayı, özneliğini kaybederek nesneleşme sürecine dahil olmuştur. Nesneleşme süreciyle birlikte ev; mimarlık, sosyoloji, felsefe, sanat, edebiyat gibi birçok bilimin de odağı oldu. Endüstriyalist sanat, mimari, estetik değerler evi sürekli değiştirip dönüştüren bir arzu nesnesine dönüştürerek başkalaştırdı.

Nesneleşme sürecinden geçmiş olmasına rağmen ev, kişi için özel olarak kalmayı başarmıştır. Bir gerçek vardır ki ev, insanın gözünü açtığı andan, gözünü kalıcı olarak kapayana dek içinde bulunduğu en temel alanıdır. Alberto Eiguer'e göre; "...her birey kendi evini zihninde tasarım. Başka deyişle içinde yaşadığı alanın içsel bir imgesine sahiptir. Onu kolayca kendi bedeni ile bağdaştırır." Kişi modernitenin, benzerlik ve sıradanlığın ortasında da olsa kendi içselliğini tutmayı başarır ve evi kendisi ile bütünleştirebilir. Onu bir tür kendiliğini dışı vuracağı bir alan olarak görebilir. Çevresini saran kendi alanında kendisi olabilir.

Peki içselleştirilen bu evin, kişi üstünde etkileri nasıl başlar? Esasında ev, kendisini göstermeye kişinin yaşamının en başından başlar. Ev bir çocuğun, dış dünya ve toplumla ilişkilerinin başladığı ilk mekanıdır. Büyüme evresindeki bir çocuğun benliği bu alanda oluşmaya başlar. (Görsel 7) Ev ortamında edinilen bilgiler yeniden ve yeniden üretilerek belirli bir kimlik kazanımı elde edilir. Kişiliğin oluşumu gerçekleşirken ev faktörü en önemli faktörlerden biri haline gelir. Dışarıdaki hayata ayak uydurabilecek temel becerileri öğrenmek veya büyüdüğünde olacağı kişiye dönüşmesini sağlayacak olan temeller çocukluk evinde atılır. Bu faktörlerle birlikte çocukluktan sonra insan farklı mekanlarda veya ortamlarda olsa dahi, ilk yuvası ona hep eşlik eder.

Görsel 7. Elif Beyaz. Uyku Serisi-Ev. 2018 (Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x70 cm)

Ev bizlere her zaman güzel anılar veya yuva sıcaklığı anlatmaz elbette. Kimi zaman ev, kişinin karşısına engel olarak da çıkabilen bir alandır. Gürbilek, Ev Ödevi adlı denemeler kitabında ev hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

Her çocuk er geç aynı şeyi yaşar: Bir zaman gelir, onun için ev olmaktan çıkar ev. Ne erken çocuklukta olduğu gibi keşfedilecek bir dıştır artık, ne de dış dünyaya karşı sığınılacak bir iç. Tam olarak ne zaman yaşarız bunu: Evin dışarıya karşı bir sığınak olduğu kadar bir engel de olduğunu fark ettiğimiz an mı? Evin geçici, ana babamızın güçsüz, ölümlü olduğunu sezdiğimiz an mı? Yoksa evin bize bir iç dünya bağışlarken aynı zamanda büyük bir iç sıkıntısı da verdiğini, bir iç dünyası olmanın bedelinin bu iç sıkıntısı olduğunu fark ettiğimiz an mı? Bu duygunun zamanı, yoğunluğu, katlanılabilirliği evden eve, çocuktan çocuğa değişir kuşkusuz. Tek bir şey dışında: Ömür boyu bize eşlik eden mutluluk imgelerimizin olduğu kadar, kurtulmak için hep çaba harcayacağımız korkularımızın, dağıtmak için her yolu denediğimiz iç sıkıntımızın da kaynağı, kaynağı değilse bile ilk sahnesi burası (2005, s.63).

Gürbilek'in evin insan için engel de olabileceği yorumunun aksine, Mekanın Poetikasının yazarı Bachelard, evin insan için daha olumlu anlamlarına odaklanır ve şöyle der: "Ev, insan yaşamında olumsuzlukları savuşturur, süreklilik yönünde verdiği öğütleri çoğaltır. Ev olmasa insan dağılmış bir varlık olurdu. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı koruduğu gibi, yaşamdaki fırtınalara karşı da ayakta tutar" (2014, s.37). Nasıl ki ev tarihsel sürecinde insanı dış kaynaklardan korumaktaydı, metaforlaşan içsel fırtınalardan dahi yani psikolojik çatışmalara karşı da insanı korur.

Bu yorumlarla şuna ulaşabiliriz ki ev, iyi veya kötü fark etmeksizin nihayetinde mutlaka insana ve insan ruhuna etki eder. Yaşamının ya her anında ya bazı anlarında ev kavramını insanoğlu düşünür, irdeler. Esasında Bachelard'ın dediği gibi ev bize hem dağınık imgeler hem de bir imgeler bütünlüğü sağlar.

Sonuç olarak, uykunun en çok gerçekleştiği belki de asıl alanı olan ev kavramı, uykunun insana olan etkisi kadar azımsanmayacak bir şekilde insana etki eder. Bir önceki bölümlerde de belirtildiği gibi insanın kolektif bir olgu altında fark edilmeksizin buluşabilmesi ve ortaklaşa duyguları paylaşabilmesi ev olgusunda da ortaya çıkmaktadır. Nasıl ki uyku eylemiyle bilinç bir kenara alınıp, oluşan duygular bütününde, kolektif bir olguyla insanlık buluşabiliyorsa ve nasıl ki ortaklaşa rüyalar ile yine ortak hissiyatlar her insanda oluşuyorsa, ev içinde de gerçekleşen ortak eylemlerle ortak payda da yine buluşur insan. Özellikle çocukluktan etkilerini büyümeye taşıyan bu yapı, her insanın hayatında mevcuttur. Her insan belli yaşlarda, belli aşamalarda ev hakkında belli başlı benzerlikteki düşüncelerini barındırır. Günün sonunda kişi, evde yine kendisiyle kalır ve uyku serüvenine, içsel yolculuğuna dönüşünü gerçekleştirir. Böylece kişi farkına varmadan, bahsedilen kavramlara (kolektif uyku, bilinç, rüya) doğru ilerler, insanlığın tümünün buluştuğu ortak değerlerde, onlarla aynı duygular paylaşımında bulunur. Üstelik bu eylemini, herhangi farklı ve bilinçli bir eylem göstermeden uygular. Salt içgüdüsel, olağan duyguları ile hareket eder.

1. 4 Çocukluk Yargıları

İnsan uyur, rüya görür ve evindedir... Evinde çocukken yaşadığı travmaları düşünür, gelecekte neler yaşayabileceğini düşünürken çocukluk anılarıyla onları şekillendirir, belli başlı kalıplara koyar. Bazı yargılarda bulunmaya başlar. Aslında bunlar kişinin kendi düşünceleri değildir. Kişi fark etmeden zamanla bilinçaltında belli başlı düşünceler yer eder. Bilinçaltında bunca zaman işlenmiş olan bu düşünceler toplamı, kişinin gelecek planlarına yön verir. İnsanların yargıları da tam da buradan ortaya çıkmaktadır. Bu yargılar insanlar için çocukluktan yetişkinliğe kadar vakit geçirdiği evin anılarında gün yüzüne çıkar. Ailesinin sevmediği bir şeyi, kişi kendisi de büyüdüğünde sevmiyordur ya da sevmediğini düşünmesini sağlayan yargılar bilinç altında yer etmiştir. Bu ve türevi düşünceler insan yuvasındayken, daha küçüklük evresindeyken işlenmiştir. Çocukluktan itibaren, bilinç şekillenirken daha pek çok yargı insan aklında yer etmiştir.

Kişinin, insanlıkla ortak paydada bulunduğu kısımda sadece uyuma, rüya görme gibi eylemler yoktur. Sonuç itibariyle iyisiyle kötüsüyle çocukluk anılarının gün yüzüne çıkması da yine bu tezde işlenen kolektif bir olgu kapsamına dahildir. Çünkü bir insan değil, her insanın kişiliği çocukluk evresinde ve de kendi evindeki yaşam alanında oluşur. Bu da demektir ki bir insan değil her insan büyüdüğünde bu yargıları beraberinde taşır. Bu taşıma süreciyle de özellikle sanatçının düşlediği, bir otoportre kadar kişiyi yansıtabilen alan olarak ev karşımıza çıkar. Belki de her insanda bu düşünceler bulunmaktadır ama görsel aktarımı sayesinde sanatçılar bu duygularını, düşüncelerini yansıtabilmektedirler. Ayrıca çocukluk, sanatsal üretimlerde ev kadar işlenen konulardan biridir. Gottfried Helnwein'a ait tuval üzeri yağlıboya buna bir örnektir (Görsel 8). Çünkü çocukluk, ev kavramında görüldüğü gibi, belki de daha fazla, kişinin hayatının izlerini yansıtır, karakterinin oluşum evresinin temelini oluşturur. Bu da kimi zaman bir kişinin karakterini sanat alanında anlatırken, yansıtırken ya da bazı metaforların görsel aktarımını kuvvetlendirirken niçin çocukluk kavramına başvurulduğunu ve bu kavram ile sanatsal aktarıma geçilme sebeplerini açıklar.

Görsel 8. Gottfried Helnwein. Lebensunwertes Leben. 1979. t.ly/yc2o

Goethe der ki "En doğru bildiğin şeyi, çocuklara söylemezsin ki." Tam da çocukluk konusunun sanatçılar açısından ele alınış biçimine değinildiği bu noktada Goethe'nin bu cümlesi bize adeta yön veriyor. Çocukken bir açıdan hayata hazırlanılır belki evet. Ama diğer bir açıdan bakıldığında, kesinlikle çocuktan pek çok gerçeğin saklandığı gözlemlenir. Bu durum elbette doğal karşılanır. Çocuk, gerçekleri öğrenmek, hayattaki olayları olduğu gibi duyabilmek yerine, etrafındaki büyüklerinin düşüncelerini, onların hayat tarzını, dilini, batıl inançlarını, nefretlerini ve sevgilerini öğrenir.

Büyüdüğümüzde şekillenen yapımızı oluşturan çocukluk dönemleri, çok sayıda anı ve bilinçte yer eden bazı görüntüleri saklar. Bu anılar, çocukluk zamanlarına bizleri götürerek mutluluk hissi verir. Geçmiş anılar hatırlandığında beynimiz aslında bizlere bazı oyunlar oynar ama bunu fark etmek pek mümkün olmaz. Anılarda mutlu olunan kısımlar aslında hatıra gelir. Hoş olmayan kısımları idealize ediyoruz da bu noktada denilebilir. Bazı anılar kişiden uzaklaştığında yani geçmişte kaldığında mükemmel olmasa dahi kişiye hayatının en iyi anılarıymış hissiyatı verir. Bu yüzden de bu nostaljik öğeler insanın hayatında önemli bir yer alır.

Görsel 9. Elif Beyaz. Uyku Serisi-9. 2018 (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm)

Tez süresince üretilen resimlerde uyku kavramının metaforlaştırılıp yansıtılma serüvenine eşlik eden çocuk figürü göze çarpar. Elbette bunun sebebi bahsedilen çocukluk unsurunun, insanın hayatına dokunan etkileridir. Bir diğer sebep ise çocuk figürünün görsel masumluğunun bahsedilen kavramları açıklamada oluşturduğu çarpıcı etkileridir. Kişinin hayatından unsurları anlatırken kimi zaman yetişkin portrelerinden uzaklaşarak çocukluğun saf romantizmine sığınmış ve o çocukluk halleri ile uyku birleştirilmiştir. Örneğin Uyku Serisi-2'deki gravürde, kolektif uyku kavramına dikkat çekmek ve uykunun çoğulluğunu vurgulamak için iki çocuk portresi resmedilmiştir. Bu gravürde bilinçsiz görünenin ardında yatan kavramlara yoğunlaşmıştır (Görsel 10). Bu kavramlar arasında çocukluk beni yakalayan unsurlardandır birisidir.

Görsel 10. Elif Beyaz. Uyku Serisi-2, 2018 (Metal Gravür, 35x50 cm)

Kolektif olgu kavramıyla birlikte doğan ve uykunun merkeze alınmasıyla oluşturulan kolektif uyku, içinde birden çok kavram barındırır. Rüyalar, bilinç, bilinçdışı, ev, çocukluk... Tez kapsamında bahsedilen kolektif uyku, üretilen resimlerde metaforlaştırılarak uyku hali ile resme aktarılırken, resimlerde sık sık bu uyku durumu çocukluk formunda ortaya çıkar. Çocukluk formu, bu uyuyan portreler eşliğinde kullanılırken, örneğin bilinç ve bilinçdışı arasındaki fark vurgulanmak istendiğinde, bahsedilen bu örnekteki gibi bir etkinin veya anlatılmak istenen vurgunun arttırılmasını ve anlatılan olguların daha iyi yansıtılmasını sağlar.

Çocukların portrelerini yapmaya başladığım zaman sene 2017'ydi. Topluma ait bazı hislerimi, paylaşmayı ve yansıtmayı düşlediğim kavramları; resimlerimde metafora dayandırarak yansıtmaya başladığım zaman, bir şeyin eksik kaldığını hissetmiştim. O da figürlerimin etkisiydi. Bu noktada çocukluğun saf romantizmi beni etkileyen faktörlerden olmuştur. Böylece üzerine düşünülüp yaratılan çalışmalarında sık sık yer verdiğim figürlerim, çocuklardan oluşmuştur. Onun değişken yapısı sanki işlediğim konuların değişken yapısına ayak uyduruyor gibiydi. 5 yaşında resmettiğim yeğenimin artık 12 yaşında olup o resmine kendisinin de yorum katma serüvenine şahit olmak, beni de bu devinimin bir parçası haline getiriyordu. Elbette resimlerim aracılığıyla sağlanan bir devinim.

BÖLÜM 2: SANATTAKİ EV, ÇOCUKLUK VE TEKİNSİZLİK

Evin Halleri

*“Evin yalın hali
İster cüce ister dev
Camlarında perde yok
Bomboş, ev.*

*Evin -i hali, sabah,
Geciktiniz haydi!
Uykuların tatlandığı sularda
Bırakacaksınız evi.*

*Evin -e hali, gün boyu,
Ha gayret emektar deve!
Sırtınızda yılların yorgunluğu
Akşam erkenden eve.*

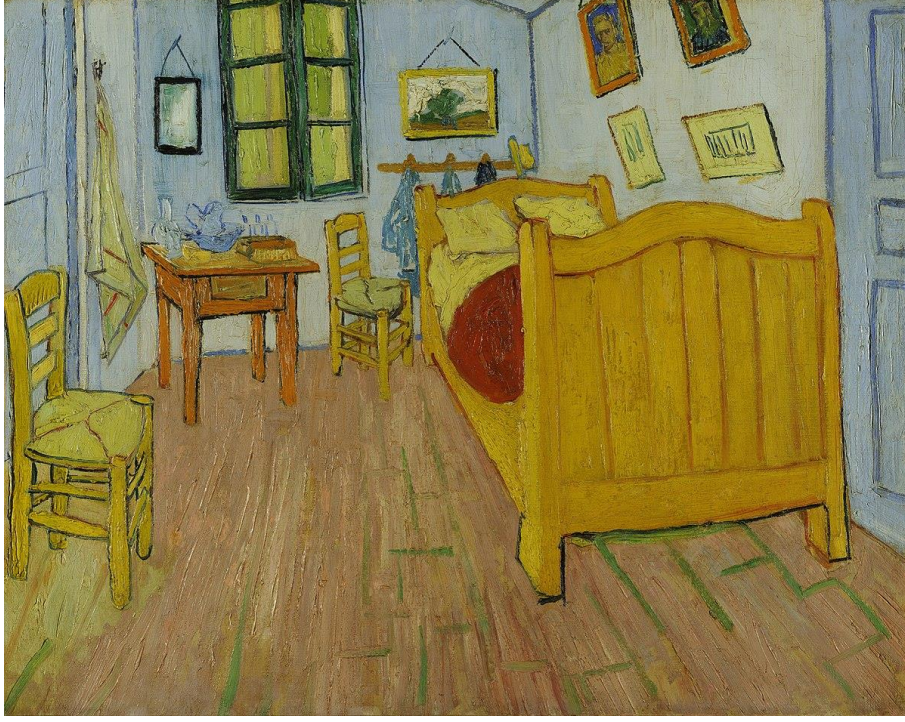
*Evin -de hali, saadet,
Isınmak ocaktaki alevde
Sönmüş yıldızlara karşı
Işıklar varsa evde.*

*Evin -den hali, uzaksınız,
Hattâ içinde yaşarken
Aşkların, ölümlerin omzunda
Ayrılmak varken evden.”*

(Necatigil, 1968).

Ev, tarihte pek çok alanın konusu olmuştur. Bunun sebebi evin, belki zamana ayak uydurması ve bizler gibi değişkenlik göstermesi, belki her insanın evle ilgili bir fikrinin olması çünkü ev her insanın hayatının önemli bir parçasıdır; belki de içselliğe dönüşteki yadsınamaz katkısı gibi unsurlar ile; edebiyatta, felsefede sözel ifadeleri, sanat alanında ise görsel ifadeleri ile zengin bir sanatsal söylemi mevcuttur. Sanatçılar metaforlaştırarak ele aldıkları ev kavramını, yüz yıllardır yapıtlarının ana unsuru olarak kullanmışlardır.

Ev kavramı, ...tekinsizlik kavramının merkezi olarak psikoloji ve edebiyatta; tüm bu kavramların ve retoriklerin uzantısında görsel olarak da sanatta tekrar ve tekrar üretilir (Talu, 2012).

Görsel 11. Vincent van Gogh. Arles'teki Yatak Odası. 1888. t.ly/rd9e

Sanat tarihine bakıldığında ev kavramının hemen hemen her dönemin konularında yer aldığı görülebilir. Özellikle modern sanattaki eserlerin merkez konularından birisi haline geldiği gözlemlenebilir. Bu durum için pek çok sebep sayılabilir. Başlıca sebeplerden biri olarak evin, kişinin kendisi gibi değişken ve devingen yapısı yer alabilir. Diğer bir sebep olarak da kişinin görünenden ayrı, diğer bir otoportresini sunması sayılabilir.

Post empresyonist dönemin sanatçılarından Van Gogh, resimlerinde bolca kendi manzaralarını, çevresini, yaşadığı alanları sanatının konusuna dahil etmiştir. Kendi yaşam alanını, odasını, yuvasını kişiliğinin adeta bir parçası olarak izleyiciye sunmuştur (Görsel 11).

Ev, sanat tarihinde pek çok farklı şekillerde, biçimlerde ele alınmıştır. Evin içerisi insanın mahrem yeri olmasına rağmen, insanın kendi içerisinde en açık ve rahat hissettiği ortamlardan birisi de yine evdir. Kapalı kapılar ardında olandan bitenden yalnızca kişinin kendisi sorumludur. Bu da insana kendine has bir özgürlük verir.

Görsel 12. Elif Beyaz. Ev'de. 2021 (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm)

Ev'de resmi (Görsel 12), bahsedilen ev içerisindeki durumun metaforik ve hatta mecazi bir örneğidir. Bu resimde asıl değinilen nokta ev kavramından ziyade, yukarıdaki *Pasif Bilinç / Bilincin Uykusu* bölümünde bahsedilen bilinç ve bilinçsizlik kavramlarına odaklanılmaktadır. Pasif Bilinç bölümünde uyku esnasında bilincin, bir tür bilinçsizlik örneği sergileyebileceği gibi aynı zamanda bilincin istisnai durumlar dışında (sara krizi, koma vb.) asla kapanmadığından söz edilmişti. Rüyadaymış gibi bir ortama sahip bu resimde, (Görsel 14) odaklanılan konu bu çerçevede şekillendirilmiş ve akabinde ortaya bazı sorular çıkmıştır. İnsan uyku halinde yeteri kadar bilince sahip mi? Uyuma eylemi ile kendi kabuğuna çekilen kişi kendi yargılarından gerçekten uzaklaşabilir mi? Peki, uyku halinde bile bilinci asla kapanmayan insanın "uyanık" olan bir hayvan ile karşılaştırılmasında hangisinin bilinci yerindedir? Bedenen uyanık olmak mı mühim olan yoksa zihinsel uyanıklık mı?

Görsel 13. Elif Beyaz. Yanılsama. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm)

Sanattaki uygulama biçimlerinde ev kimi zaman mekan algısı için resme bir çerçeve olmuştur (Görsel 13), kimi zaman ise kendi biçimi ve anlamları çerçevesinde kendi öznesi olmuştur. Bu farklı şekilleri ve anlamları ile ev, sanatçıların vazgeçilmez unsurlarından olmayı başarmıştır. Arnolfini'nin Evlenmesi'nden (Görsel 14), günümüze, Yüzen Ev'e (Görsel 15) kadar uzanan geniş çaplı bir şekilde ev imgesi gözümüze çarpar.

Görsel 14. Jan van Eyck. Arnolfini'nin Evlenmesi.

1434. t.ly/qfCJ

Görsel 15. Paulette Phillips. The Floating House.

2002. t.ly/X742

Kanadalı sanatçı Paulette Phillips 'in 2002 yılında, yerel bir ev imgesini merkeze koyarak ele aldığı Floating House isimli video çalışması "2002 yılında, Nova Scotia'da Mahone Körfezi'nde inşa edilmiş iki katlı bir evin yeniden üretilip, denizde yüzdürülmesiyle sunulan video enstalasyonudur." (Lauzon, 2017, s. 54)

Sanatçı Phillips, izleyicinin karşısına beş dakikadan oluşan bu video ile çıkarak, alışlagelmişin dışında, hatta bir rüya sahnesini çağrıştıran, okyanusun sularında yüzdürdüğü evi bazı kavramları aktarma yolu olarak kullanmıştır. Sanatçı bu çalışmada ev görüntüsünü; yok oluş, kaygı, kaybetme ve bunların yarattığı tekinsizlik durumunun bilinçteki yerlerinin vurgusu olarak ele alır. Phillips Floating House eserinde, evi farklı bir şekilde yorumlar. Bu farklı yorumuyla, modern çağ insanının pek çok psikolojik durumunu, ev metaforu üzerinden anlatır. Aynı zaman da alışılmışın dışında olarak iki katlı bir evin denizde yüzdüğü bu görüntü, bir düş sahnesini çağrıştırmaktadır. Bu noktada benim düşüncelerim de Phillips ile örtüşür. Ben de Düş Evi adlı resmimde (Görsel 15), bahsedilen düş ortamını yakalamaya çalıştım. Fakat benim yakaladığım düş sahnesi; sessizlik, yalınlık, gizemlilik ile ortamın bir aktarımıdır. Yani hissiyatı düş olan bir mekandır. Mekanın kendisi düş sahnesi gibi değildir. Yine Phillips ile aynı şekilde, buradaki uyuyan figürüm, kişinin bir çok düşüncesini aktarabilmek için kullandığım metaforik bir formumdur. Evin gizemliliği veya uyuma pozisyonunun şekli, izleyene tekinsiz bir ortam hissi verir. Çünkü aslında uyku, hayat karşısında savunmasız olunan anlardır birisidir. Düş görerek o savunmasızlığı ya

arttırırız ya da azaltırız. Ama bu durumun bizzat kendisi de savunmasızlığı arttırabilir çünkü bunu kontrol etmek yine bizim elimizde değildir.

Görsel 16. Elif Beyaz. Düş Evi. 2017. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 60x170 cm)

Savunmasızlık kavramına benim çalışmalarımındaki bakış, insanın bilincinin tam yerinde olmamasıyla ilgili bir durumdur. Düş Evi çalışmamda yetişkin bir birey, savunmasız bir tavır halinde resmedilmiştir. Ama nasıl ki ben çocukluk figürlerimi güçlü bir biçimsel anlatım olarak görüp kullanıyorsam, pek çok sanatçı bazı (savunmasızlık gibi) unsurları kuvvetlendirme veya anlatılmak istenenin etkisini vurgulamak adına çocuk figürünü kullanmaktadır. Banksy'nin Uçan Balonlu Kız adlı eseri bu bahsettiğim durumun bir örneğidir.

Görsel 17. Banksy. Uçan Balonlu Kız. 2007. t.ly/5C4Y

Banksy'nin 'Uçan Balonlu Kız' isimli duvar resmi, Batı Şeria'daki duvarın üzerine resmedilmiştir. Buradaki çocuk figürünün seçilme amacı masumiyet ve savunmasızlık gibi genelde çocukluk ile eşleştirilen kavramlara gönderme yapmaktır. Bu resimde çocukluk idealini görmekteyiz. Çocuğun elinde tuttuğu balonlarla uçarak gökyüzüne kadar ulaşabilmesi, sahip olduğu hayal gücünün sınırlarının gökyüzüne dek uzandığını anlatır.

Görsel 18. Banksy. Pastel Boya Silahı. 2011. t.ly/5C4Y

Bir diğer çocuk figürünün gözümüze çarptığı Banksy eserinde bu sefer çocukluğa, çocukluk anılarını yansıtacak unsurlarda eklenmiştir. Pastel Boya Silahı duvar resminde, elinde kendisi kadar büyük bir silah tutan çocuk ve diğer nesnelere görüyoruz. Silahın mermileri renkli pastel boyalardan oluşuyor. Aslında okulda resim yapması gereken yaşta olan çocukların savaşlara birer asker olarak kullanılması vurgulanmıştır. Banksy, eserlerinde savunma, masumiyet veya herhangi bir başka kavramı aktarabilmek için görsel açıdan daha kuvvetli olan unsurlardan çocukluk figürüne pek çok kez yer vermiştir.

Tez süresince işlemekte olduğum uyku kavramının örneklerine, resimlerin yanı sıra pek çok farklı sanat alanında görmek mümkün. Örneğin bu alanlardan birisi olan heykellerde, uyku kavramı çerçevesinde biçimlendirilmiş, çok çarpıcı çalışmalar mevcuttur.

Yakın tarihten, İngiliz heykeltıraş Sean Henry, duygu ve düşüncelerini dünyaya kalıcı unsurlar olarak bırakmak isteyen çağdaş bir heykeltıraştır. Gerçek boyutlarından ya küçük ya da çok daha büyük boyuttaki heykelleri, genel olarak düşünceli ifadeleriyle göze çarpar. Henry'de yine bu düşünceleri doğrultusunda, insanın uyku pozisyonundaki haline yer verir (Görsel 18).

Görsel 19. Sean Henry. Folly (The Other Self), 2011. t.ly/dEco

Uyku ve heykel olgularını bir araya getiren bir başka heykeltıraş ise Hans Op De Beeck'dir. Sanatçının The Sleeping Girl (Görsel 19) adlı heykeli ülkemizde de geçtiğimiz yıllarda hem İstanbul hem Eskişehir'de sergilenmiştir. Sanatçı uyku halini özellikle kendi çocukları üzerinde incelemiş, izlemiştir. Etkilendiği durağanlığı da heykel çalışmalarına yansıtmıştır.

Görsel 20. Hans Op De Beeck. The Sleeping Girl. Gri Plaster. t.ly/ZHKC

Uyuma ve rüya görme, sanatçının figür çalışmalarında başvurduğu hermetik durumlardandır. Sözü geçen hermetik durum, kişinin kullanılan bazı teknikler ile içinde yaşadığı somut alemin ötesindeki soyut alemlere ulaşabileceğini açıklar. Uyuduğunda kendine ve rüyalarına dönme halini sanatçı konularına sıklıkla yansıtmıştır. The Sleeping Girl heykelinde, gözleri kapalı halde büyük bir kanepede kıvrılmış 'Uyuyan Kız', rüyalarına yönelmektedir. Uykusu, onu seyircinin ortamından ayırır. Sanatçı kişisel deneyimlerine dayanarak, bir ebeveynin çocuklarının uykusunu izlerken keyifli bir an yakalamakta olduğunu söyler. Çocuğun en savunmasız beden halidir uyku durumu, korunmaya ve bakıma ihtiyaç duyduğu andır; ancak aynı zamanda bilinçli zihni paralel bir dünyada başka bir yerdedir.

Her konu ve kavram da olduğu gibi uykunun sanatçıların bakış açısıyla değişen görünüm ve tavırları vardır. Sonuç olarak ev, tekinsizlik, çocukluk, bilinç sanatçıların işlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ev; mekanın insan hayatı üzerine etkisi gibi basit anlamıyla veya eve yüklenen bazı insani anlamlar ile metafor olarak karşımıza sanat eserlerinde çıkagelmiştir. Aynı şekilde çocukluk ve tekinsizlik gibi kavramlarda hem kendi varlığı ile hem de onlara yüklenen anlamlar ile sanat eserlerinde görülen konulardan olmuştur.

2. 1 Uykunun Bende Devam Eden Serüveni

Uykunun serüvenine resimlerimle adım attığım ilk süreçte; uykunun salt kendi gizemli hali, durağanlığı, görüntüsü beni etkileyen unsurlar olarak karşıma çıkmıştı. Pek çok çeşitli konu ve üslupta çalışmalar gerçekleştirmemin yanı sıra adım attığım bu derin alan, zamanla benim aklımdakileri yansıtmamda sıkça kullandığım ve üzerine metaforlar aktardığım, görünen bir biçimim haline gelmiştir.

Görsel 21. Elif Beyaz. Rüyada. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x160 cm.)

İnsanın sıradan, her günlük uyku eyleminin portrelerini ve kendi halinde kalan, duran insanın o anını sanatçılar konularına pek çok kez dahil etmiştir. Uyku görüntüsü, kimi zaman rüyaya açılan bir kapı görevi görmesiyle kimi zaman masumiyet aktarımlarıyla sanatta kendine yer bulmuştur. Benim çalışmalarım da kimi zaman uykunun görünen portresi merkezde konumlanır. Görsel 20'deki Uyku çalışmamda görüldüğü üzere, uykunun kendi estetik pozisyonundan faydalanmanın, çalışmayı zenginleştirdiğini düşünüyorum. Vücudun el ve kol hareketlerinin şeklini, alelade duran çarşaf veya örtünün formunu, mekanın belirsiz pozisyonunu yansıttığım bu çalışmada, yer alan bu unsurların yanı sıra asıl odak noktasını uyuyan portrenin kendisi oluşturmuştur.

Görsel 22. Elif Beyaz. *Uyku Serisi-10*. 2019. (Ağaç Baskı, 90x120 cm.)

Uyku Serisi-10 (Görsel 21) ağaç baskı çalışmasında ise bir sokak görüntüsü ana tema gibi görülürken, sağ alt köşede belli belirsiz yatan uyuyan bir çocuk figürü dikkati çeker. Bu figürün zeminle kaynaşmış belirsizliği ortama sanki olağan bir manzaraymış hissiyatı katmaktadır. Ya da sahne olağandışı olarak görünse bile, insanın günlük hayat koşuşturmasında böyle ilginç unsurlara ayıracak vaktinin olmaması bir diğer bakış açısını oluşturabilir.

“Ben fikri sadece bir beden ve bir zihni içermez, kültürel bir topluluğa üyeliği, bir mesleği, bir aile grubunu, belli bir dili kullanmayı vs. içerir” (Zeman, 2017, s. 52).

Bir insan topluluğundan bahsederken değindim bir diğer konu, insanın kendi benliğine değil kendi bencilliğine yönelmesinin bazı tuhaf sonuçlarıdır. Kendi benliğine yönelen insan kendinin bilincine varır, nihayetinde etrafının da farkına varacaktır. Lakin kendi bencilliğine dalmış ve gündelik yaşamın koşuşturmasında kaybolmuş insan ne etrafının farkındadır ne de etrafında olanları umursar. Şimdi böyle bir durumda benim uyuyan portrelerim şunu gündeme getirmek istemektedir. Uyuyan kişi mi farkındalığa sahip değil, ayakta uyuyan kişi mi? Eylemleri seçerken bilincimizin devrede olduğu açıkça ortada. Bu durumda bilinci bir kenara atmayı yine biz kendimiz mi seçiyoruz?

Bazı beyinsel rahatsızlıklar sonucunda insanın bilincinde bir tür sapma söz konusu olabilmektedir. Örneğin kimi rahatsızlıklar durumunda uyku ile uyanıklık gün içinde gelişigüzel dağılmaya başlayabilir. Bu rahatsızlığın söz konusu olmadığı bir kitlede, rahatsızlık sonucunda oluşan uyku ve uyanıklık karmaşasına benzer durumların yaşanıyor olmasının sebebi ne olabilir? İnsanın böylesi rahatsızlıkları bulunmadan bazı şeyleri görmemeyi tercih etmesi veya gördüğünü umursamamayı, bildiğini bilmemeyi ya da görmezlikten gelmesi gibi davranışlara yer vermesi onun bilincini farklı bir yönde kontrol ettiğinin bir göstergesi midir? Eğer ki durum buysa, bu durum yeni bir soruyu daha ortaya çıkarıyor. İnsan, bilincini istediği gibi yönlendirebiliyorsa, neden bu şekilde yönlendirmeyi tercih ediyor?

Ahmet Midhat, uyku ve uyanıklık ikilisi üzerine bazı yazılar ele almıştır. Uykunun asıl uyanıklık olduğu yönündeki fikrini şu sözleri ile aktarır: Zaten uyanıklık halinde insanın gerçekten uyurcasına bir dalgınlıkta bulunmasıyla, uyku hâlinde insanın uyanık bulunduğu zamanlar için istenecek bir rüya ortamında bulunması kendi başına bir olay olarak düşünölmeye layıktır.

Görsel 23. Elif Beyaz. Morlu Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 120x90 cm.)

Oluşturduğum yağlı boya resimlerimde, kafamdaki kavramların aktarımlarını gerçekleştirirken, biçimsel özellikler benim için düşüncelerimin kendisi kadar önemli bir unsur olmuştur. Bu çerçevede şekillendirdiğim çalışmalarım da klasik ışık oyunları, klasik renk arayışları ve yerleştirmeleri göze tanıdık gelmektedir. Yağlıboya ve gravür ile yapmış olduğum resimlerimde zemin incelemeleri, boya araştırmaları ile uyuyan figürlerimde doğru atmosferi yakalamaya çalışmak, biçimsel değerlerini değindiğim kavramlara uygun hale getirmek benim için önemli bir süreci içerisine almaktadır.

Görsel 24. Elif Beyaz. Uyku Serisi-1. 2019. (Metal Gravür. 50x70 cm.)

Tüm bu incelemelerin içerisinde resimlerimde nesnelere yerleştirilmesi ve görünüşleri de figürü anlamlandırmak için bazı roller üstlenir. Örneğin, Uyku Serisi-1 (Görsel 23) çalışmamda genellikle az boyayla hacmini belli ederek kullandığım klasik uyku nesnelere, yatak, yastık, örtü gibi daha

detaylı olarak karşımıza çıkar. Bunun bir sebebi desen ve motiflerin, figürün portresini yansıtmada üstlendiği rolün değerini tartmaktır. Belirsiz bir mekanda, yine figürün rüyanın pençesine düştüğü inancına sahip olunabilecek bir mekanda, ayrıntıları ile varlığını koruyan yastık ve örtü unsurları figürle bir iletişim kurar. Peki bu iletişimin net bir boyutu oluşmuş mudur ya da acaba bu figür ne tür bir rüya görmektedir?

Görsel 25. Elif Beyaz. Akıllı Hans. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm.)

Etraftaki unsurların (nesne, mekan gibi) uyuyan portrelerim üzerindeki etkisi yadsınamaz bir boyuttadır. Naif bir ortamda uyuyan bir portre ile tekinsiz bir ortam da uyuyan portre bizlere farklı şeyler anlatır. Çalışmalarımda uyuyan figürümün mekanını ve yanındaki unsurları da buna göre şekillendiririm. Portrelerim bir şey anlatmak, aktarmak istediği zaman, etrafına daha farklı unsurlar yerleştiririm. Örneğin Akıllı Hans isimli çalışmamda (Görsel 24) uyuyan figür tanıdık olan evde ve yatağındadır, ona eşlik eden bir at vardır bu defa. Bu atın orada konumlandırılmasının sebebi yine önceki bölümlerde aktardığım bilincin açıklığı ile yakından ilgilidir. Şöyle ki;

oluşturulan at dünyaca bir dönem tanınan Akıllı At Hans'dır. Atın sahibi tarafından bazı matematik işlemlerini cevaplandırabilecek şekilde eğittiği biliniyor. Bacağının altına yerleştirilen bir platforma örneğin 2+1 sorusuna cevaben 3 kere bastığı bilinen bilgiler arasında. Akıllı Hans başlıklı resimde, evde uyuyan portreye eşlik eden bu akıllı at, bu sefer de uyuyan kişinin bilincinin ne boyutta olabileceği sorusunu gündeme getiriyor. Bir at, üstelik de insanoğlu gibi öğrenebilen bir beyne sahip olan bu hayvan o an ile kıyaslandığında uyuyan insandan daha mı çok bilinçlidir? Bilinci uyanıklık durumuyla adlandırmak ne kadar doğruysa, bu sorunun cevabı da o kadar nettir.

Görsel 26. Elif Beyaz. Sarılma. 2019. (Serigrafi Baskı, 50x70 cm)

Bu noktada tekrar uykunun fizyolojisine değinmek ve uykudayken algımızın ne kadar açık olduğunu anımsamak yararlı olacaktır. Çünkü kimi zaman uykunun vücudumuz ve algılarımız için tam kapanmaya çekildiği sanısına düşmek mümkün. Oysaki durum bundan çok daha farklı işlemektedir. Örneğin, Buffon'a göre, insan uykuya yaklaştığı zaman, beden kendini bırakmaya başlar ve hareketsiz kalır. Descartes'a göre ise insan bir fikirden ibarettir ve vücudun organları bu fikre hizmet eder. İnsan düşünmediği zaman ise var olmuyor sayılır. Ahmet Midhat da bu iki yorumdan yola çıkarak şu sonuca ulaşır: İnsan uykudayken beş duyu organı tamamen değil kısmen devre dışıdır. Çünkü insan uykudayken de yine bir kokuyu hissedebilir veya karanlık bir

odada uyuyorsa odanın ışığı açıldığında ışığın açıldığını da yine bir şekilde fark eder. Bu da bize uykudayken zihnin kaybolmadığı ve aslında uykunun eylemsizlikten çok farklı bir eylem boyutu olduğunu hatırlatır.

Görsel 27. Elif Beyaz. Uykunun Pençesi. 2019 (Tuval Üzerine Yağlıboya, 100x200 cm)

Kuspit, Sanatın Sonu adlı kitabında rüyaların, imge ve düşüncelerin görünürde rastlantısal olarak birbiriyle bağdaşmasından bahseder. Rüya unsurunu, Freud'un "bilinçdışına giden en meşru yol" ifadesiyle açıklar (s.116). Düşünceleri yansıtmada bilinçdışına dayanıldığında, rüyaların bunu yansıtmadaki önemine yönelik bu ve benzeri düşünceler aslında rüya unsurunun sanat tarihindeki yerinin neden önemli olduğunu vurgular niteliktedir.

Kendi çalışmalarımda rüyanın kendisini sunmaktansa, rüyanın görüldüğü durumun kendisini, rüyanın oluşum hissiyatını yansıtmayı tercih ettim. Kolektif uyku kapsamında her insanın ortak payda da uyku ekseninde buluşmasıyla ortaya çıkan kolektif bilinç olgusunu irdelerken, rüya mutlaka saptığım bir yol ayrımıdır. Rüyanın görünürlüğünün bilinçdışı düşünceleri yansıtmadaki önemi, benim için uyku kavramında da geçerli bir konu olmuştur.

Görsel 28. Elif Beyaz. *Uyku ve Uyanıklık*. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm)

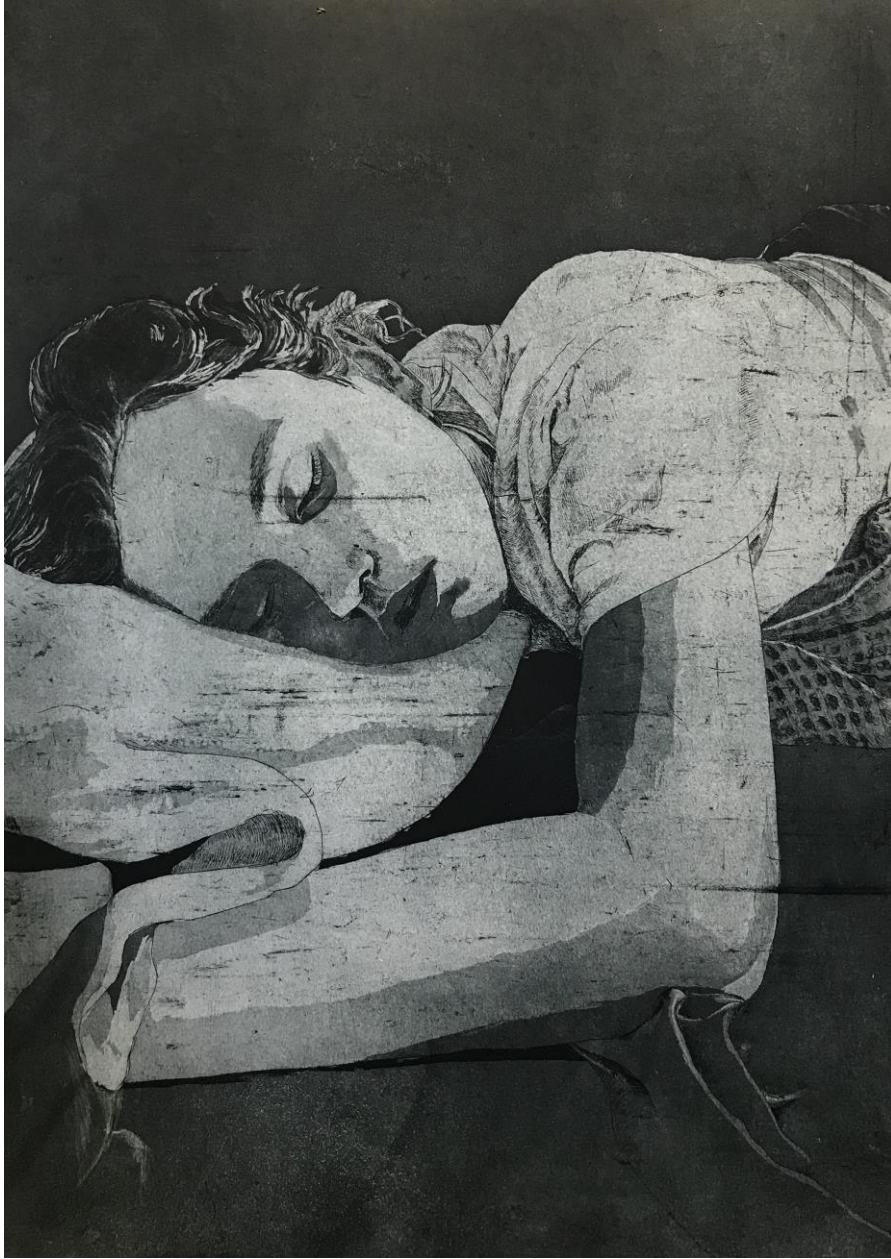
Benim bu noktada irdelediğim bazı sorular, çalışmalarımın ana konusunu oluşturmuştur. Örneğin, *Uyku ve Uyanıklık* isimli (Görsel 28) resmimde de bu sorular üzerine düşüncelerimin yansıması görülmektedir. *Uyku ve uyanıklık bağlantısının bir uzantısı olan bu soru şu şekildedir; Her gün aynı standart ilkelerine uyan, onlarla kendini avutan, kendi benliğinin farkında olmayan uyanık ve bilinçli insan mı gerçek uyanıktır? Yoksa o anki kıyaslamada, uyuyan, rüyanın pençesinde savrulan, uyku eylemini gerçekleştiren kişi mi asıl uyanıktır? Ahmet Midhat'ın da değindiği nokta bu soruları içermektedir.*

Görsel 29. Elif Beyaz. Şeritli Uyku. 2019. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 130x150 cm)

Rüyaları uyku içindeki bir nevi uyanıklık anları olarak ele almıştık, peki sanatı da yaşamın içindeki rüyalar olarak ele alsak olmaz mı?

Yani günlük yaşantıdaki fiziki olarak uyanık olup zihnen uyuyan beyinlerimiz için, karşılaştığımız sanat bize uyanırken rüya hali yaşatmaz mı? Olur olmadık mekanlar, olur olmadık hisler, ortak paydalar da buluşmalar gibi pek çok olguyu ve duyguyu bizlere sunan sanatın böyle bir faktörü olduğunu düşünmek, çalışmalarımda uyuyan portreler için olası bir ihtimaldir. Uyuyan portreleri başkaldırı simgesi haline getirdiğim kadar, aynı zamanda kendinde olan, kendine yönelen insan için de tanıdık bir duraksama noktası olmasını amaçlarım. Çünkü çocukluğundan gelen öğrenilmiş yargıları kendisinin edinmediğinin farkında olan veya mahrem alanının da evinde bulunduğu, kendi içine dönerek kendi farkındalığını yaşayan insan için çalışmalarımdeki portreler ve mekan tanıdiktir. Kendi içerisinde neler düşünülebileceğine dair bilinci açıktır. Kendisi ile eşleştirerek bir tür bağ kurma yolunda ilerleyebilecektir.

Görsel 30. Elif Beyaz. Uyku-2. 2018. (Metal Gravür, 50x70 cm)

“Gece uyuyan, karanlık ve aydınlığın oluşturduğu farklılığı anlayamaz” (Verbeke, 2014, s. 102).

Gece uyumamak, gündüz uyanık olma durumuyla aynı uyanıklık zannedilir. Oysa duygusal anlamda baktığımızda, gece uyumayan bir kişinin bilinci, gündüz uyanık olan bir kişinin bilinciyle kesinlikle aynı değildir. Bir uyku eylemi kadar olmasa da gece uyuyamayan kişide yine farklı bir eylemsizlik durumundadır. Pasif Bilinç/Bilincin Uykusu bölümünde ele alındığı gibi, uykuda bilinç tam olarak kapanmaz, uyku bilincin farklı bir eyleminin farklı bir bilinçlilik çeşididir. Aynı bu durumda olduğu gibi bazı uyanıklık hallerinin kendi içerisinde farklı bilinçlilik evreleri vardır. Yani uykuda değilken, gündüz, düşünce oklarını kendine yönlendirme hali iyi bir uyanıklık durumudur,

bir farkındalıktır. Ama bu kimi iyi uyanıklık evrelerini günümüzde pek çok insan yaşamaz. Gün içerisinde yaşananlarda bize bu yönde işaretler verir.

Kendi içerisinde bilinçli olmaya devam edip kendine yönelme evresinin gerçekleşmesini bizlere otomatik olarak uyku sağlar. Çünkü bilinçli olarak uyanık olmayı seçmesek de uyku büyük bir görev üstlenir ve kişi istese de istemese de uykuya daldığında okları kişinin kendisine çevirir. Bu oklar da kişinin ya içini rahatlatır ya da vicdanını sızlatır. O evrede kişi istemsizce kendine yöneldiği için hangisinin gerçekleşeceğini seçemez. Uyku gizemli güçlerini ortaya çıkartır.

Uygunun açtığı bu kapıda içeri giren rüyalar ise bu noktada diğer bir önemli noktayı meydana getirir. Kısaca rüyalar; öğretir, rahatlatır ve gösterir. Benim çalışmalarımıdaki yalnız resmedilen uyuyan portreler, bu kendine yönelen insanların muhakeme içerisindeki anlarının görünür portreleridir.

Görsel 31. Elif Beyaz. Uyku-3. 2019. (Ağaç Baskı, 60x80 cm)

Haruki Murakami, Uyku isimli kitabında, uykunun hayatımızdaki rolü için bahsedilen önemini vurgulamaktadır; “Ben, kelimenin tam anlamıyla öyle, uyuklayarak yaşıyordum. Bedenim suda boğulmuş birinin cesedi gibi hislerini yitirmişti. Her şey silikleşmiş, puslanmıştı. Tüm varoluşum,

dünyada yaşıyor olduğum gerçeği bile bana bulanık bir hayal gibi geliyordu. Güçlü bir rüzgâr esecek olsa, bedenim havalanıp dünyanın en uç noktasına kadar gidiverir herhalde, diye düşünüyordum. ...Böylece orada bedenim ve bilincim sonsuza dek ayrılırdı birbirinden” (2015, s.9). Uykunun eksikliği uyanırken geçerli olan bilinci sekteye uğratar, yaşam fonksiyonlarında düzensizlik ortaya çıkartır. Bir nevi uyanırken rüya ortamı yaşatabilir insana ama bu iyi yönde bir rüya durumu olmaktan uzaktır. Uykudayken görülen rüya her ne kadar bilincin kendini yenilemesi için sağlıklıysa, bu istem dışı rüyalarda bilincin doğruyu-yanlış ayırt etmesini sekteye uğrattığı için bir o kadar zararlıdır. İnsanın kendisini halüsinasyonlar ile yanlış bilgiler edinilmesine sebep vermesi durumuyla kişi bahsedilen rüya ve kendine yönelme halinden çok uzakta olacaktır. Aslında bu noktalar bizi iki farklı duruma yönlendirir. Bunlardan biri, uyku insanın uyanık zamanlarında bilincini berrak bir şekilde kullanması için son derece önemlidir. Yani uyuma eylemi olmazsa, uyanıklık durumu da olmaz diyebiliriz.

Görsel 32. Elif Beyaz. Uyanıklık. 2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm)

Diğer durum ise rüyaların, rüya görünümünün her zaman olumlu sonuçları ortaya çıkmayabilir. Uyuma eylemini gerçekleştiremeyen bir bireyde olacağı gibi. Böyle anlarda sanrılar olarak ortaya çıkar ve kişinin hayatını olumsuz etkiler.

Görsel 33. Elif Beyaz. Ortak Uyku.2021. (Tuval Üzerine Yağlıboya, 90x120 cm)

Uyuyan portrelerimdeki kişiler, belli bir farkındalık sınırında durmaktadırlar. Durma ve uyuma eylemsizliklerinin içindeki eylemi görme çabasında olduğum için, uyku hallerinin vurgularına dikkat etmekteyimdir. Aklımdaki sorulara bu portrelerle yanıtlar aramaktayım. Bir şeyleri başarıyoruz zannederken mi ilerliyoruz yoksa durduğumuzda ama aslında durmuyor olduğumuzu fark ettiğimiz zaman mı? Yani uyumak bir eylemsizlik zannedilir, peki aslında farklı bir eylem durumu değil midir? İşte bu sorular benim bu konu etrafında dolaşmamı sağlayan başlıca sorulardandır.

Bunun yanı sıra insanların ortak payda da buluşması ve Jung'un öne sürdüğü kolektif bilinç gibi kolektif uyku adlı bir kavram yaratıp onun üzerinde düşünmeye başlamak, uyuyan figürler için bana daha da farklı bir bakış açısı oluşturdu. Uykunun ve uykuyla gelen düşünceler silsilesinin esasında insanlığın ortak bir paydası olduğunu fark edip, uyanırken hiçbir şekilde ortak nokta görülmeyen kişilerle bile gece başını yastığa koyduğu zaman aynı hisleri paylaşıyor olmak benim için insanlığın efsanevi ve de ilahi bir tür gücüdür (Görsel 31). Aslında paylaştığımız pek çok ortak his vardır. Sadece bunları fark etmek için yaşayan ölü denilen günümüz standart yaşantıda, biraz da olsa düşüncelerimize kulak asmamız gerekir. Kimi zaman bunu uykuya bırakmayabiliriz. Ama uykuya bıraktığımızda yani kendimiz bilincimize yönelmediğimizde dahi bu ortak hisler paylaşılmaya devam etmektedir. Tıpkı yüksek bir yerden düşme hissinin olduğu rüyaların, herkesin görmesi ve hissetmesi gibi...

SONUÇ

Uyku, gizemli sularıyla ve rüyaya giden yol olmasıyla sanatçılar tarafından her daim ilgi çekici olmuştur. Yarattığı atmosfer ile sürreel ortamların başlıca unsurlarından biri haline gelmiştir. Bilinen bu mistik görünümünün yanı sıra uyku, aynı zamanda bir başkaldırı tavrı olarak da kullanılabilmiştir. İnsanın ayakta uyuyan, tepkisizleşen tavırlarına karşılık olarak öne sürülmüş, bu halleri eleştirmekte rol oynamıştır.

Çocukluktan itibaren öğrenilen veriler uyku esnasında işlenmeye başlar ve çocukluğun izlerini ve öğrenilen yargıları da beraberinde taşıyarak hayat boyu devam eder. İnsan büyüdüğü zaman karakteri bu yargılarla sarılıdır ve kendi kişiliğinin birer parçası haline gelmiştir. Hayata karşı bir tutumu oluşmuş durumdadır. Hayat ona bir açıdan kontrol edemediği bir yön vermiştir. İnsanın, bunu kontrol etmek ve kendi çizeceği yolda ilerlemeyi sağlamak için ise kendine yönelmesi gerekmektedir ve bu zorlu bir süreçtir. Bu noktada kişi kendi içini dinlemeyi, kendi rüyalarına ve bilincine yönelmeyi, günlük koşuşturmasına dahil etmeyi düşünmez. Farklı bir boyutta, başka türlü bir uyku halindedir. Gerçek anlamıyla bir kişi uykudayken, bu kendine yönelme durumunu, uyku kendiliğinden yapmakla yükümlü kalmıştır. Uyku, büyük bir rol üstlenmiştir.

Uyku ve rüyalar, uyanıklık halindeyken düşünülmeyenlerin kapısını açar. Her güne yeniden başlamadan önce evlerde geçirilen bu önemli küçük dönüm noktaları hayatımızı şekillendirme de büyük rol oynamıştır, oynamaktadır. Tez kapsamında anlatılan uyku kavramı, insanlığın ortak bir noktada bulunduğu duraklama noktaları olarak ele alınır. Ortaya atılan kavramlardan olan kolektif uyku, bu duraklamaları içeriyor. Jung'un kolektif bilinç ve ortak rüyalar veya büyük rüyalar konularından esinlenilerek, uykunun da bu kulvarda olduğuna ve insanlığın ortak hisleri paylaşmasında büyük bir aracı olduğuna değinilmiştir. Bu çerçevede uykunun aslında bizleri ortak bir noktada buluşturduğu; kimi zaman salt uyku durumuyla kimi zaman ise en özel anlarımız olan rüyalarımızla ortak hisler ve düşünceleri paylaştırdığı vurgulanmıştır. Böylece insanoğlunun, uykusunda manevi bir şekilde yeniden ve yeniden bir araya geliyor olması irdelenmiştir.

Ortak payda da buluşmanın yanı sıra tez sürecinde üretilen çalışmalar, aynı zamanda uykunun bir nevi günümüz insanının uyuşuklaşan beynine bir tepkidir. Görmeyen, görmezden gelen insanların bilinçli şekilde uyanık olmamayı tercih etmelerine karşın, o an fiziki olarak gözleri kapalı olduğu için göremese de iç dünyasındaki gözünün açıklığından dolayı daha net gören insan

karşısına konmuştur. Ama tüm bunların yanı sıra kimi çalışmalar da bu iç dünyasına dönmüş insana bir tür davet olmuştur. Kendi dünyasının kapılarını açmasına vesile olması umulmuştur.

Sonuç olarak kendine yönelme, rüyalarına dönme, bilincini uyandırma gibi kavramları uyuyan portre metaforuyla ileterek bir aktarım sağlanmaktadır. Çalışmalarım bir noktada uyuyan, standartlaşan, umursamayan, yargılayan insana bir tür baş kaldırı niteliğindedir. Ama bunun yanı sıra bu uyuyan portreler, aynı zamanda bu unsurların dışında kalan ve hayatın farkında olan, kendinin farkında olan insan için günlük yaşantıdaki karşılaşmalar, günlük yaşayıştaki rüya noktalarıdır.

KAYNAKLAR

- Bachelard, Gaston. (1996). *Mekanın Poetikası*. (A. Derman Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık
- Bachelard, Gaston. (1996). *Mekanın Poetikası*. (A. Derman Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık
- Bakırcı, Çağrı Mert. (2019). Uyku Nedir? Uygunun Evrimi, Günlük Uyku Süreleri ve Uyku Sırasında Düşme Hissi Üzerine. *Evrım Ağacı*, Erişim: 01.10.2020. <https://evrimagaci.org/uyku-nedir-uygunun-evrimi-gunluk-uyku-sureleri-ve-uyku-sirasinda-dusme-hissi-uzerine-87>
- Dastarlı, Elif. (2014). Çağdaş sanatta ev: içerisi mi dışarı mı?, *artfulliving*. Erişim: 17.11.2020 <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/cagdas-sanatta-ev-icerisi-mi-disarisi-mi-i-1201>
- Freud, Sigmund. (2020). *Rüyaların Yorumu*. (D. Muradoğlu Çev.) İstanbul: Say Yayınları
- Freud, Sigmund. (2020). *Rüyaların Yorumu*. (D. Muradoğlu Çev.) İstanbul: Say Yayınları
- Gökçay, Banu., Arda, Berna. (2013). Tıp Tarihi Açısından Uyku ve Uyku Araştırmaları. s.71. Erişim:12.11.2020. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/643435>
- Gökçay, Banu., Arda, Berna. (2013). Tıp Tarihi Açısından Uyku ve Uyku Araştırmaları. s.72. Erişim: 12.11.2020. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/643435>
- Günce, Gülseren. (1968). Uyku. s.197 Erişim: 12.11.2020. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auebfd/issue/48687/619477>
- Gürbilek, Nurdan. (2005). *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, Carl Gustav. (2015). *Rüyalar*. (A. Kayapalı Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık
- Kuspit, Donald. (2018). *Sanatın Sonu*. (Y. Tezgiden Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık
- London, Jack. (1982). *Adem'den Önce*. (A. Selver Çev.) İstanbul: Oda Yayınları
- Murakami, Haruki. (2015). *Uyku*. (H. C. Erkin Çev.) İstanbul: Doğan Kitap
- Osmanoğlu, Ömer. (2017). Aristoteles'in Rüya Teorisi ve "Rüyalar Üzerine" Adlı Eserinin Çevirisi. s.144. Erişim: 12.11.2020. <https://sosyalbilimlerdergisi.com/uploads/files/66f9d9cee5964e1dacd93d9849ed61bb.pdf>
- Osmanoğlu, Ömer. (2017). Aristoteles'in Rüya Teorisi ve "Rüyalar Üzerine" Adlı Eserinin Çevirisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. s.143. Erişim: 12.11.2020.
- Saygın, Mustafa., Özgüner, Mehmet Fehmi. (2020). Uygunun Mikro Yapısı ve Mimarisi. *Dergi Park*, s. 19. Erişim: 30.09.2020. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/996931>.
- Searle, Jhon R. (2005). *Bilinç ve Dil*. (M. Macit, C. Özpilavcı Çev.) Litera Yayıncılık
- Talu, Nilüfer. (2012). Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev, *e-skop*. Erişim: 17.11.2020. https://www.e-skop.com/skopdergi/bir-arzu-nesnesi-olarak-ev/579#_edn4
- Tulum, Hande. (2019) Evin Halleri. *Ege Mimarlık*. Erişim: 14.05.2021 http://egemimarlik.org/104/08_makale_htulum_104.pdf
- Türk Dil Kurumu. Erişim: 19.11.20. <https://sozluk.gov.tr/>

Verbeke, Annelies. (2014). *Uyku*. (G. Özlen Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Yılmaz, İbrahim Arda. (2020). Hipersomnia nedir? Hipersomnia nasıl tedavi edilir? Erişim: 30.09.2020. <https://www.medicalpark.com.tr/hipersomnia/hg-1964>

Zeman, Adam. (2017). *Bilinç Kullanım Kılavuzu*. (G. Koca Çev.) İstanbul: Metis Yayınları

Zeman, Adam. (2017). *Bilinç Kullanım Kılavuzu*. (G. Koca Çev.) İstanbul: Metis Yayınları

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez/Sanat Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez/Sanat Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez/Sanat Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

(İmza) Adı SOYADI

Yüksek Lisans
Tezi/Sanat Çalışması Raporu Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez/Sanat Çalışması Raporu Başlığı: Uyku Resimleri

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
29.06.2021	56	74464	17.06.2021	%19	1613852394

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih 29/06/2021)

İmza

Adı SOYADI

Öğrenci No.: N19135528

Anasanat/Anabilim Dalı: Resim

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
x			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

**Master's/Proficiency in Art/PhD
Thesis/ Art Work Report Originality Report**

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title : Sleep Pictures

The whole thesis/art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
29.06.2021	56	74464	17.06.2021	%19	1613852394

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (date 29/06/2021)

Signature

Name LASTNAME

Student No.: N19135528

Department: Painting

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
x			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED

(Title, Name LASTNAME, Signature)

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)

Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)

Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

...../...../.....

(İmza)

Öğrencinin Adı SOYADI

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

(1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmasını ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği çerçevesinde hazırlanan lisansüstü teziere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

